

OSMANLI DEVLETİ'NİN İLK İSTATİSTİK YILLIĞI 1897

THE FIRST STATISTICAL YEARBOOK
OF THE OTTOMAN EMPIRE

Tarihi İstatistikler Dizisi *Cilt* **5**
Historical Statistics Series *Volume*

Hazırlayan Prepared by **Prof. Tefik Güran**

Bu yayının 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre her hakkı Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'ne aittir. Gerçek veya tüzel kişiler tarafından izinsiz çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

State Institute of Statistics, Prime Ministry reserves all the rights of this publication. Unauthorised duplication or distribution of this publication is prohibited under Law No: 5846.

ISBN 975 – 19 – 1793 – X

Yayın
Publication No: 2045

Devlet İstatistik Enstitüsü
Tarihi İstatistikler Dizisi Cilt 5

Tarihi İstatistikler Dizisi Yöneticisi:
Prof. Dr. Şevket PAMUK

Tarihi İstatistikler Dizisinin amacı Türkiye'nin geçmişine ilişkin istatistiksel verileri araştırmacıların ve genel okurların kullanımına sunmaktır. Bu amaçla herbiri kendi konusunun uzmanı bir araştırmacının yönetiminde yürütülmekte olan çalışmalar ayrı ciltler halinde yayınlanmaktadır.

State Institute of Statistics
Historical Statistics Series, Vol. 5

Director of Historical Statistics Series:
Professor Şevket PAMUK

The purpose of the Historical Statistics Series is to collect, edit and present statistical materials about Turkey's past for the use of researchers and general readers. The series consists of individual volumes prepared by experts who are leading authorities in their respective fields.

Daha fazla bilgi için – For further information

Devlet İstatistik Enstitüsü
Yayın Haberleşme ve Halkla İlişkiler Şb.
Necatibey Cad. No: 114
06100 ANKARA

veya – or

Devlet İstatistik Enstitüsü
Döner Sermaye İşletmesi
Necatibey Cad. No: 114
06100 ANKARA

Tel: + (312) – 418 50 27
+ (312) – 417 64 40 / 213 – 215 – 246
Fax: + (312) – 417 04 32

Tel: + (312) – 417 64 40/566 – 616
+ (312) – 425 50 08
Fax: + (312) – 417 58 86

Kapak tasarımı: Sadık KARAMUSTAFA

Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası - Ankara, Temmuz 1997 – State Institute of Statistics, Printing Division, July 1997
Döner Sermaye İşletmesi – Revolving Fund
MTB : 97 – 1358 – 200 Adet – Number

ÖNSÖZ

Tarih, insan topluluklarına millet niteliği kazandıran unsurlardan biridir. Devamlılık ve dayanışma bilinci için tarih yaşanılanların deneyimi ile geçmişin dökümünü yaparak bugüne, yarına ışık tutabilme işlevini yerine getirir.

Günümüzü tarihi bir perspektif içinde değerlendirirken geride bıraktığımız yıllar süresince geçirmiş olduğumuz ekonomik ve toplumsal değişimleri gözden geçirmekte ve gerçekçi bir yaklaşımda bulunmakta büyük yarar vardır. Bu açıdan bakıldığında bir toplumun yaşamı süresince geçirdiği aşamaları değerlendirirken yararlanılacak kaynakların başında istatistik veriler yer almaktadır. Sayısal verilerin zaman içinde gösterdiği değişimler toplumun aynı dönem içindeki nitel ve nicel dönüşümünü yorumlamakta başvurulacak gerçek unsurlardır.

Endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçerken ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir çağa girmekteyiz. Toplumların amacı bilgideki büyümenin hızlandığı ve geçişlerin yoğun bir biçimde yaşandığı bu yeni çağda üzerinde daha sağlam yapıların yer aldığı bir dünya kurmaktır.

Sağlam temellere dayalı veri alt yapısının kurulması, geçmiş ve gelecekle bağlantıların araştırılması, güncel yapıya anlam kazandıracaktır. Belirlenen hedeflere ulaşılması, ileriye ve geriye bağlantıların sağlam kurulmasıyla ve tarihin öneminin kavranmasıyla mümkün olabilir.

Ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin izlenip değerlendirilmesine olanak sağlayan bir istatistik bilgi altyapısı oluşturan Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından TARİHLİ İSTATİSTİKLER'in sistematik biçimde sunumu, değerlendirilmesi ve yoruma yönelik olarak yayımlanması toplumumuzun temel yapısını, birikimini ve geleceğe yönelik potansiyelini oluşturma anlamında önem taşımaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ilk ve tek genel istatistik yıllığının, ilk baskısının üzerinden yüz yıl geçtikten sonra günümüz Türkçesi ile yeniden kullanıma sunulmasının, istatistiki bilgi birikimine önemli katkıları olacağı inancındayız.

TARİHLİ İSTATİSTİKLER DİZİSİ çalışmalarının başlatılmasına katkılarından dolayı Enstitümüz eski başkanları OECD nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi Sayın Prof. Dr. Orhan GÜVENEN ile Hazine Müsteşarı Sayın Prof. Dr. Mehmet KAYTAZ'a, Proje Yönetmeni Sayın Prof. Dr. Şevket PAMUK'a, dizinin bu yayını hazırlayan Sayın Prof. Dr. Tefik GÜRAN'a, projeye desteklerinden dolayı Sayın Prof. Dr. Halil İNALCIK'a, projeye katkıda bulunan ve yayının hazırlanmasında emeği geçen Enstitü mensuplarına teşekkürlerimi iletirim.

M. Sıddık ENSARI
Başkan
Devlet İstatistik Enstitüsü

İÇİNDEKİLER

TABLE OF CONTENTS

	<u>Sayfa</u>		<u>Page</u>
Önsöz	III	Preface	III
Sunuş (Prof. Dr. Orhan Güvenen)	VII	Introduction (Professor Orhan Güvenen)	VII
Tarihi İstatistikler Dizisi Başlarken (Prof. Dr. Halil İncalık)	IX	As the Historical Statistics Series Begins (Professor Halil İncalık)	IX
Tarihi İstatistikler Dizisi İçin Sunuş (Prof. Dr. Şevket Pamuk)	XIII	Introduction to the Historical Statistics Series (Professor Şevket Pamuk)	XIII
Önsöz	XVII	Preface	XVII
İngilizce Özet	XXI	Summary in English	XXI
Tablolar Listesi	XXIII	List of Tables	XXIII
DEVLET-İ ALİYYE-İ OSMANİYYE'NİN 1313 SENESİNE MAHSUS İSTATİSTİK-İ UMUMİSİ		THE FIRST STATISTICAL YEARBOOK OF THE OTTOMAN EMPIRE	
Bölüm I		Chapter I	
İdari Bölünüş	1	Administrative Division	1
Bölüm II		Chapter II	
Nüfus	17	Population	17
Bölüm III		Chapter III	
Sosyal Yardım Kuruluşları	43	Institutions of Social Assistance	43
Bölüm IV		Chapter IV	
Sağlık	49	Health	49
Bölüm V		Bölüm V	
Adalet	57	Justice	57
Bölüm VI		Bölüm VI	
Eğitim	93	Education	93
Bölüm VII		Chapter VII	
Kütüphaneler ve Eski Eserler	115	Libraries and Antiques	115
Bölüm VIII		Chapter VIII	
Askerî Eğitim	123	Military Education	123
Bölüm IX		Chapter IX	
Diğer Eğitim Kurumları	133	Other Institutions of Education	133
Bölüm X		Chapter X	
Tarım	145	Agriculture	145
Bölüm XI		Chapter XI	
Devlet Gelir ve Giderleri	165	State Revenues and Expenditures	165
Bölüm XII		Chapter XII	
Madencilik	171	Mining	171

	<u>Sayfa</u>	<u>Page</u>
Bölüm XIII		Chapter XIII
Ormanlar ve Ormancılık	175	Forests and Forestry
Bölüm XIV		Chapter XIV
Maliye ve Devlet Borçları	183	Public Finance and Debts
Bölüm XV		Chapter XV
Dış Ticaret	197	Foreign Trade
Bölüm XVI		Chapter XVI
Çeşitli Vergi İdare ve Gelirleri	205	Tax Duties Administration
Bölüm XVII		Chapter XVII
Para ve Madalyalar	215	Money and Medals
Bölüm XVIII		Chapter XVIII
Çeşitli Vergiler	219	Various Revenues
Bölüm XIX		Chapter XIX
Tuz ve Tuzlalar	227	Salt and Salt Mines
Bölüm XX		Chapter XX
İpek ve İpekçilik	233	Silk and Silk Production
Bölüm XXI		Chapter XXI
Düyün-u Umûmiyye İdaresi	237	Public Debt Administration
Bölüm XXII		Chapter XXII
Ziraat Bankası ve Emniyet Sandığı	243	Agricultural Bank and Security Fund
Bölüm XXIII		Bölüm XXIII
Reji İdaresi- Tütün	253	Tobacco Administration
Bölüm XXIV		Chapter XXIV
Sanayi	259	Industry
Bölüm XXV		Chapter XXV
Finans	265	Finance
Bölüm XXVI		Chapter XXVI
Havagazı ve Su	269	Utilities : Gas and Water
Bölüm XXVII		Chapter XXVII
Kara ve Deniz Taşımacılığı	275	Sea and Land Transportation
Bölüm XXVIII		Chapter XXVIII
Haberleşme	293	Communication
1897 İstatistik Yılığ'ından Tıpkıbasım		Selected Pages from the Original Volume of
Seçme Sayfalar	305	the 1897 Statistical Yearbook

SUNUŞ

*“Sorsan günlere adımın
Ne olduğunu bilmezler,
Ve bilmezler yerim yurdum neresi?”*

*Anadolu Selçukluları
XII. YY.
- Anonim -*

Sözlerin dünyası insanlara binlerce yıl bilgi ve duygu taşıdı. Sayıların dünyasını algılamakta zorlanıyoruz. Sayılar, matematik anlamda kaotik, karmaşık ve belirsizliğin yüksek olduğu yapılarda sözlerin tamamlayıcısı oldu hep. Sözlerin dünyasını sayıların dünyası ile tamamladığımızda bilim de, evren de, insanın öyküsü de kendi göreceliklerinde daha tutarlı bir algılamayı ve anlatımı getirirler.

İstatistik, uygulaması bilgi mühendisliği olan bir temel bilimdir ve istatistik üretmek karanlığa ışık götürmek kadar onurlu bir görevdir. Zaman ve mekan dinamiğinde tarihler, büyük olasılıkla, yeniden yazılacak ve çok farklı boyutlar, değerlendirmeler olacaktır. Olayların tarihinden zihniyetlerin tarihine ve çoğulcu bir zaman, mekan, insan dinamiği, yorumlamasına yönelmek, kültür ve uygarlıkların değerlendirilmesinde farklı boyutlar getirecektir. Tarihi istatistiklerin en büyük katkısı, geçmişi daha iyi anlamaya çalışırken, bugünü daha sağlıklı yorumlamak, geleceği daha az hatalı düşünmek ve bilinç uygarlığına getireceği katma değer olacaktır.

Bu düşünce ve hasretle, Devlet İstatistik Enstitüsü çalışmalarının 1988 yılında, öncelik taşıyan üç projesi: üç aylık milli gelir hesapları, çevre istatistikleri, uzun zaman serileri ve tarihi istatistikler olmuştur. Uzun zaman serileri ve tarihi istatistikler projesinin ilk ürünü Cumhuriyet dönemini kapsayan ve 400 sayfayı aşan “İstatistik Göstergeler: 1923-1990” yayınının matbu ve elektronik ortamda kullanıma sunulmasıyla gerçekleşti. Bu çalışma, her yıl güncelleştirilerek ve yeni seriler eklenerek matbu ve elektronik ortamda yayınlanmaktadır. 20. yüzyıl Türkiye İstatistikleri ile başlayan bu çalışmaların devamı 19. yüzyıl ve diğer yüzyılları kapsayan istatistik ve nicel bilgi teşkil eden araştırmaların yayınlanması şeklinde tasarlanmıştır.

Türkiye’de kayıt sistemleri ve istatistik önemli bir yer tutar; Kuzey Hindistan’da, İran’da, Selçuk döneminde, Osmanlı imparatorluğunda kayıt sistemlerinin, özellikle nüfus ve ziraatta oluşturulduğunu ve büyük önem taşıdığını biliyoruz. Osmanlı “Nüfus

ve Arazi Tahrir Defterleri” çok değerli kayıt ve bilgiler vermektedir. Macaristan’ın ya da Musul’un küçük bir köyünde kaç hane olduğu, ne kadar toprakta ne ekildiği, gelirin ve ülkemiz arşivlerinde mevcut bu defterlerden öğreniyoruz. DİE’nin bu kapsamda da yapılacak araştırmalara ve yayınlanmalarına göstereceği katkı büyük bir hizmet olacaktır.

Devlet İstatistik Enstitüsü’nün zaman dinamiğinde atası olan “Defterhane” 1389’da kurulmuştur. Bu nedenle Enstitü girişinde, “Devlet İstatistik Enstitüsü Kuruluş Tarihi 1926”, “Defterhane Kuruluş Tarihi: 1389” yazılıdır. Mustafa Kemal’in armağanı ve emaneti olan Devlet İstatistik Enstitüsü mensubu olmaktan ve onun zaman içinde kaynağı olan Defterhane’nin mensubu olmaktan onur duyduk hep. DİE “Harzemli Bilgisayar Merkezi”, “Piri Reis Coğrafi Bilgi Sistemi Merkezi”, “Uluğ Bey Bilgi Sistemleri Merkezi” adlarının kaynağı bu düşünce, bilgi ve tarih bilinci hasretidir.

Çok değerli tavsiyeleriyle çalışmalarımıza güç veren, hocamız Sayın Prof. Dr. Halil İNALCIK’a, lütfedip Tarihi İstatistikler Dizisi Yöneticiliğini kabul eden ve tüm çalışmada büyük emeği geçen Sayın Prof. Dr. Şevket PAMUK’a, araştırmalarıyla projeye katılan Sayın Prof. Dr. Cem BEHAR, Sayın Prof. Dr. Tefik GÜRAN’a, bu araştırmaların devamında değerli desteğini esirgemeyen DİE Başkanı Sayın Mehmet Sıddık ENSARİ’ye, Enstitü Başkan Yardımcısı Sayın Sühendan EKNİ’ye, Etüd ve Analiz Şubesi Müdürü Sayın Serpil AYDEMİR’e, şube elemanlarından Sayın Şule SÖZER’e ve emeği geçen tüm Devlet İstatistik Enstitüsü mensuplarına saygıyla minnet duygularımı iletmek isterim.

Prof. Dr. Orhan GÜVENEN

TARİHİ İSTATİSTİKLER DİZİSİ BAŞLARKEN

İnsan hayatı gibi milletlerin hayatı da bir deneyimler birikimidir. Bir toplumun temel yapısını ve gelişme potansiyelini bu birikim belirler. Bir milletin nesnel varlığı, yani üzerinde yaşadığı belli toprak parçası, nüfusu ve etnik yapısı, belli bir tarih süreci içinde meydana gelmiştir. Çevrenin toplum üzerinde ve toplumun çevre üzerinde etkileri bakımından her toplum belli bir yapı ve belli gelişme eğilimleri kazanır. Bu tarihi maddi koşullarla birlikte bir milletin kültür yapısı da bir tarihi sürecin ürünüdür. Yani bir milletin paylaşageldiği inanç sistemi, ortak davranış biçimleri onun nereye yöneleceğini belirler. Keza her toplum, sürekli değişim içindedir, fakat genel değişim içinde değişmeyen, direnç gösteren, yavaş değişen belli biçimde yapılar ve kalıplar vardır. Değişimi bilinçle yönlendirmek isteyen dinamik toplumlarda geçmişteki bütün bu faktörleri, kalıp ve yapıları, rakama dönüştürülen objektif ölçülerle saptamak hayati önem taşır.

Meselâ Anadolu'daki patriyarkal-patrilinial (ataerkil), toplum yapısı Osmanlı İmparatorluğu'nun dikkatle izlediği aile tarımına dayanan çift hane sistemi dediğimiz belli bir tarım sisteminin sonucudur. Bugün Türkiye'de insan ve toprak ilişkilerindeki yönlendirme politikalarında, bu sistemin özellikleri hakkıyla bilindiği zaman isabetli kararlar alınabilir. Kısaca söylemek gerekirse, bugün tarih ilmi, toplum hayatını bir bütün olarak ele almakta ve toplum hayatıyla ilgili incelemeler üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bugünü anlamak, tarihi süreci anlamakla mümkündür. Bu sadece ilmi merak konusu olarak anlaşılmalıdır. Toplumumuzun ilerleme politikalarında bu bilginin pragmatik bakımdan önemi açıktır. Bilinmeyene erişebilmenin en emin yolu bilinenden hareket etmektir, bu da tarihin ve istatistik ilminin birlikte incelenmesiyle mümkündür. Doğal olarak sorun, Türk toplumunun geçmişi üzerinde rakamlara dayanan açık ve objektif bir bilgiye varmanın olasılık derecesidir.

Gerçekte, Osmanlılar geniş bölgelere yayılmış imparatorluklarını sıkı bir merkezi idare ve kontrol altında tutabilmek için oldukça karmaşık sayım usulleri geliştirmişlerdir. Her görevlinin görev yaptığı yeri, maaşını ve görevini saptamak ve değişiklikleri izlemek için merkez arşivlerinde saklanan ayrıntılı listeler ve defterler düzenlemişlerdir. Binlerce tımarlının durumunu saptayan Mücmel Defter-i Hakani denilen defterler bu sistemin en belirgin bir örneğidir. Öbür yandan kırsal bölümde, vergi yükümlüleri için de Mufassal Defter-i Hakani'ler meydana getirilmiştir. Bu defterlerde her vergi yükümlüsünün tasarrufu altındaki toprak miktarını saptayan ve çeşitli vergi oranlarını belirleyen bilgiler sistematik bir biçimde verilmiştir. Mufassal defterler aynı dönemde Avrupa'da ve Çin'de vergi ve askerlik için düzenlenen istatistik listelerinden bazı bakımlardan daha ileri ve ayrıntılıdır. Bugün arşivlerimizde sayısı

üçbine yaklaşan sancak mufassal defterleri nüfus ve ekonomi bakımından en ayrıntılı, güvenilir kaynaklarımızdır. Bize kadar erişebilen en eski örnekleri 15. yüzyıl ortalarına kadar inmektedir. Bununla birlikte, bu çeşit defterlerin 14. yüzyıl sonlarında Yıldırım Beyazid (1389-1402) döneminde düzenlendiğine dair belgesel kanıtlar vardır. Bu defterleri meydana getirmek için her sancakta yerinde sayımlar yapılmakta idi. Her sancak için atanan bir yazıcı veya emin, yerinde doğrudan doğruya vergi yükümlülerini ve görevlileri, eski defterler ve yerel belgelere göre teker teker denetler, sonra bu verileri yanındaki katip belli bir sistem içinde defter haline getirirdi. Sayımdan kaçmaları önlemek, vergi miktarını en sağlıklı biçimde saptamak için belli yöntemler izlenmekteydi; örneğin, bir ürünün yıllık miktarını belirlemek için üç yılın ortalaması alınır. Köylünün sayımdan kaçmasına sebep olan sipahinin tımarı elinden alınır. Böylece en kapsamlı ve güvenilir sonuçlara varmaya çalışılırdı ki, bu **kapsamlılık** ve **doğruluk** prensipleri bugün de istatistik ilminin temel prensipleridir. Ancak bu sayımları, gerçek anlamda bugünkü istatistiklerle özdeş saymak yanlıştır. Çünkü o dönemlerde, dünyanın öbür bölgelerinde olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da bu gibi sayımlar belli amaçla, özellikle vergileme amacı ile yapılırdı. Bununla beraber, bu tarihi sayımlardan bugünkü istatistik verilerine en yakın sonuçlar elde etmek için bazı yöntemleri uygulamak olasıdır.

Osmanlı sayım defterlerinde en önemli problemlerden biri şudur: Burada, genellikle, **kişi yerine hane**, yani geniş aile birimi esas tutulur. **Tahrir defterlerinde** vergi yükümlüsü esas olarak **hanedir**. Vergi yükümlüsü olarak evlenmemiş erkekler ve dul kadınlar da sayım içine alınır. Modern demografi biliminin metodları kullanılarak bu sayımlardan gerçek nüfusu hesaplama girişimleri yapılmıştır. Yine nüfus için cizye defterleri önemlidir; fakat burada da yalnız belli yaşa erişmiş erkekler listeye alınmıştır; kadınlar, çocuklar, hiç kazancı olmayan yaşlılar ve özel vergi bağışıklığı olanlar sayıma alınmamıştır. Nüfus için olduğu gibi, ekonomik veriler için de özellikle **mufassal tahrir defterleri** son derece önemli kaynaklardır.

Ticari trafik ve öteki veriler söz konusu olduğunda, özellikle **gümrük ruznamçe defterleri**, en ayrıntılı istatistik kaynaklarımız arasındadır. Bu defterlerde gümrüğe tabi eşyayı getiren gemi kaptanları, tüccarlar, getirdikleri malların menşei, miktar ve değerleri kayıtlıdır. En altta, alınan gümrük miktarı belirtilir. Kuşkusuz, kaçakçılığın geniş boyutlara eriştiği o dönemler için bu istatistik verilerinin de hayli noksan olduğu meydandır. Dükkanlardan alınan ihtisab resmini saptamak için şehir ve kasabalarda yapılan dükkan sayımları da ekonomi tarihi için kapsamlı ve önemli kaynaklarımız arasındadır. Böylece mesela, İstanbul ve Bağdat'ta her esnafın dükkan sayısını oldukça doğru biçimde bilmekteyiz. Osmanlı bürokrasisi zaman zaman belli bir idari ihtiyacı karşılamak için özel sayımlar da yapmıştır. Mesela, 1640 tarihinde akçadaki enflasyon ve aşırı fiyat artışları karşısında, pazardaki bütün malları kalite ve ölçüleriyle fiyatlandırarak **narh defteri** çok önemli bir ekonomik belgedir. Bu arada çok önemli başka bir dizi, **Temettüat defterleri** istatistik araştırmaları için olağanüstü bir önem taşımaktadır. Sayısı onbinleri aşan bu defterler, Tanzimat sonrası dönemde imparatorluğun büyük bir bölümünde vergi matrahı olarak köylünün elindeki bütün malların sayımını içermektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü olağanüstü bir önem taşıyan bu tarihi verilerin sistematik biçimde yayınlanmasını ele almakla, yalnız sosyal-ekonomik tarihimiz

üzerinde birinci elden kaynak malzemesini ilmin hizmetine sunmakla kalmamakta, aynı zamanda bu verileri bugünkü istatistik verileri ile karşılaştırarak Türk toplumunun uzun bir süreç için gelişim çizgisini araştırma imkanını sağlamaktadır.

Enstitü eski Başkanı ve değerli bilim adamı Prof. Dr. Orhan GÜVENEN'i bu önemli etkinlik alanını açtığı için içtenlikle tebrik etmek ödevimizdir. Enstitünün şimdiki Başkanı Sayın Mehmet Sıddık ENSARİ de destekleriyle çalışmaların devamını ve gelişmesini sağlamıştır. Tarihi İstatistikler Dizisi'nin yöneticiliğine değerli iktisat tarihçisi Prof. Dr. Şevket PAMUK'un seçilmiş olmasının bu etkinliğin başarıya ulaşması için bir garanti sayılması gerektiğini de özellikle belirtmek isterim.

Prof. Dr. Halil İNALCIK

TARİHİ İSTATİSTİKLER DİZİSİ İÇİN SUNUŞ

Yapısal Dönüşümler ve Tarihi İstatistikler

Türkiye içinde bulunduğumuz yüzyılda çok hızlı demografik, iktisadi ve toplumsal gelişmelere sahne olmuştur. Bir kaç temel gösterge ile örnekleyecek olursak, ülke nüfusu 1920'lerin ortalarında yaklaşık 13 milyondan 1994 yılında 60 milyona ulaşmıştır. Nüfus artışları yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir iç göç ve kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Kentli nüfusun toplam içindeki payı yüzde 20'lerden yüzde 60'lara çıkmıştır. Son yıllarda nüfusun artış oranı ve özellikle de doğurganlık oranında görülen düşüşler, Türkiye'nin demografik geçiş sürecini de yine hızlı bir biçimde yaşadığını göstermektedir.

Türkiye ekonomisi de yüzyıl boyunca kırsal alanlarda tarımın ağır bastığı yapılardan kentlerde sanayi ve hizmetlerin öne geçtiği yapılara geçişi yaşamış, tarımın ekonomi içindeki payı yüzyılın başlarında yüzde 50'lerden 1990'larda yüzde 15'e kadar gerilemiştir. 1930'ların Dünya Bunalımı koşullarında devlet desteğiyle başlayan ve 1960'larda karma ekonomi çerçevesinde yeni bir hamle yapan sanayileşme süreci, iktisadi büyümeyi hızlandırmış, ancak hızla artan kentli nüfusa yeterli istihdam olanaklarını yaratamamıştır.

Türkiye'nin dünya ekonomisi içindeki yeri de yüzyıl boyunca önemli değişiklikler göstermiştir. Yüzyılın başlarında serbest ticaret koşullarında tarımsal mallar ihraç eden ve mamul mallar ithal eden ekonomi modeli, 1930'lardan itibaren yerini iç pazara yönelik sanayileşme stratejisine terk etmiştir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda sanayi üretimi hızla artarken, Türkiye bu üretim kapasitesini dış pazarlara yöneltmekte gecikmiştir. 1980'lerden itibaren sanayi ürünleri ihracatı ön plana çıkarken, Avrupa'dan Orta Doğu, Karadeniz Bölgesi ve Orta Asya'ya kadar bölgesel pazarlarla daha fazla bütünleşme hedeflenmektedir. Türkiye 21. yüzyıla işte bu hızlı dönüşümlerin derin sancılılarıyla ve iktisadi, toplumsal, siyasal istikrar arayışları içinde girmektedir.

Demografik ve iktisadi dönüşümler toplumsal yapılarda da önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Yüzyılın başında nüfusun yüzde 80'inin kırlarda yaşadığı, tarım ağırlıklı bir toplumdan, bugünün farklılaşmış ve uzmanlaşmış yapılarına geçiş süreci, toplumsal ve siyasal yapılarda da önemli değişikliklere yol açmıştır. Devletin içeriğinden toplumsal yapılara, eğitimden sağlık hizmetlerine, sosyal güvenlikten kültürel etkinliklere kadar pek çok alanda hem nitel hem de nicel olarak önemli gelişmeler, çeşitlilikler ve zenginlikler görülmektedir. Bu gelişmelerin önemli bir bölümünü istatistiksel diziler aracılığıyla izlemek ve ölçmek mümkündür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1926'da kurulan Devlet İstatistik Enstitüsü, o tarihten bu yana sözünü ettiğimiz dönüşümleri daha iyi anlayabilmek amacıyla daha nitelikli ve daha geniş kapsamlı istatistiksel verilerin toplanmasına büyük önem vermiştir. Bir nesil öncesiyle karşılaştırıldığında bugün nüfus, tarım, işgücü, ekonomi gibi temel konuların yanısıra eğitim, sağlık, kültür, çevre, adalet, sosyal güvenlik, enerji ve turizm gibi çok çeşitli alanlarda toplanan ve yayınlanan istatistikler kapsam, çeşitlilik ve güvenilirlik bakımından önemli gelişmeler göstermiştir.

Buna karşılık, Cumhuriyetin erken dönemlerine ve özellikle de Cumhuriyet Türkiye'si'nin devraldığı demografik, iktisadi ve toplumsal yapılarla ilişkin bilgilerimiz ve istatistiksel veri tabanımız son derece sınırlı kalmaktadır. Bu konularda yayınlanmış verilerin de çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bugün araştırmacılar ve genel okurlar bu tarihi verileri kapsamlarını ve sakıncalarını yeterince anlayamadan ve değerlendirmeden kullanmak durumundadırlar. Bu nedenle de özellikle Cumhuriyet'in erken dönemlerine ve 20. yüzyıl öncesine ilişkin değerlendirme ve yorumlarımız eksik ve yetersiz kalmaktadır.

Oysa toplumun ve ekonominin zaman ve mekan içinde sürekliliği vardır. Çünkü yapılar bugünküleri belirlemektedir. Günümüze ışık tutabilmek, 19. yüzyılın ve hatta daha öncesinin yapılarını daha iyi anlayabilmek ve onları daha geniş bir çerçevede tartışabilmekle mümkün olacaktır. Cumhuriyet döneminin devraldığı mirası daha serinkanlı olarak değerlendirebilmek için, 19. yüzyılda Tanzimatla başlatılan reform dalgalarının sonuçlarını ve ulaştığı noktayı, ekonomide, toplumda ve devlet yapısında ortaya çıkan gelişmeleri, nicel ve nitel olarak daha iyi ölçebilmek ve anlayabilmek gerekmektedir.

Böylece hem tarihi süreklilikler hem de kırılma ya da dönüm noktaları daha sağlıklı bir biçimde yorumlanabilecektir. Ayrıca Türkiye'nin uzun dönemli gelişme çizgisini başka ülkelerle birlikte karşılaştırmalı bir çerçevede incelemek mümkün olacaktır.

Tarihi istatistiklerin derlenerek yayınlanması ve böylece hem günümüzün dönüşümlerinin daha iyi anlaşılabilmesi hem de uluslararası karşılaştırmalı çalışmalara zemin hazırlanması yalnızca Türkiye'ye özgü bir gereksinim değildir. Özellikle son otuz yıl içinde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'dan Latin Amerika ve Asya'ya kadar pek çok ülkede, hem resmi istatistik kurumlarının hem de özel araştırmacıların girişimleri sonucu, tarihi istatistikler derlenerek yayınlanmaya başlamıştır.

Bu yayınlar Amerika Birleşik Devletleri'nde, Kanada'da, Avrupa'nın ve Latin Amerika'nın çeşitli ülkelerinde resmi istatistik kurumlarının yayınladıkları çalışmalarla başlamıştır. Daha sonra, 1960'lardan itibaren, İngiliz tarihçi B.R. Mitchell'in önce İngiltere, daha sonra Avrupa ve nihayet Afrika ve Asya ülkelerinin tarihi istatistikleri üzerine yayınladığı ciltler, bilim dünyasında büyük yankılar uyandırmış ve karşılaştırmalı tarihi çalışmalar için çok önemli bir olanak yaratmıştır.

Türkiye'de de tarihi istatistiklerin derlenmesine yönelik uzun dönemli çalışmaların başlatılması, hem günümüzdeki hem de yakın geçmişteki gelişmeleri anlamaya çalışan bilimsel çabalara yeni bir soluk kazandıracaktır. Kaldı ki, 20. yüzyıl

öncesinde çeşitli konularda veri dizilerinin oluşturulması ve saklanması sürecinde Osmanlı devletinin çok istisnai bir yeri vardır. Yüzyıllar boyu geniş bir coğrafyayı yöneten merkezîyetçi Osmanlı bürokrasisinin, 16. yüzyıldan ve hatta daha öncesinden başlayarak kayıt tutmaya ve saymaya büyük önem verdiği bilinmektedir. Toplanan verilerin bir bölümünü bugün Osmanlı arşivlerinden sağlamak mümkündür. Ayrıca, 19. yüzyılda yapılan sayımların ve derlenen istatistiklerin bir bölümü de eski harflerle yayınlanmış olarak çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Bu verilerin gözden geçirildikten sonra Osmanlı uzmanları dışındaki araştırmacıların kullanımına sunulması büyük yararlar sağlayacaktır.

İşte bu nedenlerle Devlet İstatistik Enstitüsü, “Tarihi İstatistikler Dizisi” adı altında yeni bir yayın dizisi başlatarak, yakın geçmişimize ilişkin istatistiksel verileri araştırmacıların ve genel okurların kullanımına sunmaya karar vermiştir.

Dizinin ilk aşamasında Cumhuriyet Türkiye’sinin devraldığı toplumsal ve iktisadi yapılarla ilişkin istatistiksel tablonun daha ayrıntılı ve daha yeterli bir biçimde ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu amaçla 19. yüzyıldaki toplumsal ve iktisadi tablonun en önemli temel taşlarını oluşturan nüfus, tarım, maliye ve dış ticaret istatistikleri, hem genel okurların hem de araştırmacıların yararlanabilecekleri biçimde derlenmektedir. Herbiri kendi konusunun uzmanı bir araştırmacının yönetiminde ve disiplinlerarası bir yaklaşımla yürütülmekte olan bu çalışmalar, ayrı ciltler halinde yayınlanacaktır.

Tarihi Verilerin Sorunları

Tarihi dizilerin toplanmış ve hatta resmi kurumlar tarafından yayınlanmış olması, ne yazık ki, bu verilerin kolaylıkla ve güvenle kullanılacakları anlamına gelmiyor. B.R. Mitchell’in ısrarla vurguladığı gibi, devletlerin 20. yüzyıl öncesinde topladıkları veriler, çağdaş anlayış ve yöntemlerle değil, esas olarak vergi toplama ve askere alma amaçlarıyla toplanmaktaydı. Bu dar yaklaşım, hem toplanan verilerin kapsamını hem de veri toplama tekniklerini kaçınılmaz olarak etkilemiştir.

Ayrıca, 20. yüzyıl öncesinde teknolojik ve idari etkinliğin çok sınırlı olduğunu, devletlerin veri toplama sürecinde büyük sorunlarla ve yetersizliklerle karşı karşıya kaldıklarını da hatırlamak gerekmektedir. Bunların yanı sıra, siyasal kaygılar da, 20. yüzyıl öncesinde yayınlanan resmi istatistikleri etkileyebilmekte, bunların güvenilirliklerine gölge düşürebilmekteydi. Sınırlı amaçlar ve yetersiz tekniklerle toplanan bu verileri çağdaş anlamda istatistikler olarak kabul etmek mümkün değildir.

Osmanlı devletinin topladığı ve yayınladığı istatistiksel dizilerin, bu eğilimlerin dışında kaldığını söyleyebilmek zordur. Nitekim, son yıllarda yayınlanan pek çok araştırma ve monografya nüfus sayımlarından bütçelere, tarımsal üretim verilerinden dış ticaret ve eğitime kadar elimizdeki Osmanlı verilerinin çeşitli sorunları, eksikleri ve sakıncaları ayrıntılı olarak tartışılmaktadır. Osmanlı verilerini kullanırken ortaya çıkan bir diğer sorun da hem ülke sınırlarının hem de ülke içindeki idari bölümlerin Cumhuriyet dönemindeki sınırlara göre önemli farklılıklar göstermesidir. Bu sorunlar Osmanlı verileriyle Cumhuriyet verilerini biraraya getirerek basit diziler oluşturmanın zorluklarına işaret etmektedir.

Çağdaş amaçlarla ve tekniklerle derlenen istatistiklerle karşılaştırıldığında, eldeki tarihi verilerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Öte yandan, hatalı ve sorunlu verilerin bir kez yayımlandıktan sonra zaman içinde nasıl kalıcılık kazandıkları ve daha sonra tamiri çok zor ve hatta imkansız bazı yanlışlıklara yol açabildikleri de bilinmektedir. Bu durumda eldeki tarihi malzemeyi eleştirel bir süzgeçten geçirmeden yayınlamak, kabul edilebilir bir yaklaşım olmayacaktır.

Bu nedenle, “Tarihi İstatistikler Dizisi” çerçevesinde yayınlanacak çalışmalarda, eldeki verileri basit diziler halinde sunmak yerine, daha zor ancak bilimsel açıdan daha sağlıklı görülen bir yöntem kullanmaya karar verildi. Eldeki tarihi malzemeye mümkün olduğu kadar eleştirel yaklaşarak, bu malzeme, kendi iç tutarsızlıkları mümkün olduğu ölçüde ayıklandıktan sonra, verilerin kapsamı, toplama yöntemleri, sorunları ve güvenilirlik dereceleri tartışılarak yayınlanacaktır.

Diziyi yürüten uzmanlar olarak hedefimiz, eldeki tarihi malzemeyi dikkatle süzgeçten geçirdikten sonra, çağdaş anlayışa en yakın ve çağdaş istatistiklerle karşılaştırılabilecek diziler oluşturmaktır. Ancak, göstereceğimiz tüm titizlik ve özene karşın, daha farklı amaçlarla ve anlayışlarla toplanan bu verileri, yüzyılımızın çağdaş anlayış ve yöntemleriyle derlenen dizileriyle karşılaştırmak ve onlarla birlikte kullanabilmek kolay olmayacaktır. Bu nedenle, sunduğumuz tarihi verileri kullanacak araştırmacıların, uzun dönemli karşılaştırmalar yaparken, iki tür veri arasındaki amaç, kapsam ve teknik farklarını dikkate almaları gerekecektir.

Yayımlanan verilerin bu konulardaki nicel malzemeyi tüketmediğini de özellikle belirtelim. Bu ciltlerdeki malzemenin ötesine geçerek daha farklı veya daha ayrıntılı diziler oluşturmak mümkündür. Örneğin; daha küçük idari birimler düzeyinde verilere ulaşmak isteyen araştırmacılar, yayınlanmamış arşiv malzemelerini veya eski harflerle yayınlanmış çalışmaları kullanabileceklerdir. Daha ayrıntılı çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılar için, her cildin sonunda bir kaynakça yer almaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü eski Başkanı Prof. Dr. Orhan GÜVENEN bu dizinin en erken aşamalarından itibaren bizleri cesaretlendirdi ve destekledi. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı Sayın Mehmet Sıddık ENSARİ de yardımlarını esirgemeyerek dizinin devamını sağladı. 1994 yılının Nisan ayında Devlet İstatistik Enstitüsü’nde düzenlenen Tarihi İstatistikler Semineri’ne katılan Prof. Dr. Tuncer BULUTAY, Mehmet GENÇ, Prof. Dr. Halil İNALCIK, Prof. Dr. İlber ORTAYLI, Prof. Dr. Halil SAHİLLİOĞLU, Prof. Dr. Yalçın TUNCER ile DİE çalışanları değerli görüş ve eleştirileriyle bu diziyeye önemli katkılarda bulundular. Bu sunuşun yazılışı sırasında, Tarihi İstatistikler Dizisi için ayrı ayrı ciltler hazırlamakta olan çalışma arkadaşlarım Prof. Dr. Cem BEHAR, Prof. Dr. Yavuz CEZAR ve Prof. Dr. Tevfik GÜRAN’ın görüşlerinden de yararlandım. Kendilerine teşekkür ederim.

“Tarihi İstatistikler Dizisi” çerçevesinde yayınlanan/yayınlanacak ciltlerin bugünkü Türkiye’nin yapılarının ve dönüşümlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağını umuyor, tüm okurlara ve araştırmacılara yararlı olmasını diliyoruz.

Prof. Dr. Şevket PAMUK
Tarihi İstatistikler Dizisi
Yöneticisi

ÖNSÖZ

Tarihî İstatistikler Dizisi'nin beşinci cildini oluşturan bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin ilk ve tek genel istatistik yıllığıdır. "Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin Üçyüz Onüç Senesine Mahsus İstatistik-i Umumîsi" adıyla İstanbul'da yayınlanan eser, Ticaret ve Nafia Nezareti'nin İstatistik Umumî İdaresi tarafından hazırlanmıştır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin Türkçe Yazmalar bölümünde bulunan orijinal yazma nüsha ile basılmış eser arasında kapsam açısından bazı küçük farklılıklar vardır. Bu çalışmada baskı nüsha esas alınmıştır.

Eserin takdiminde şu ifade yer almaktadır: "Cenâb-ı Rabb-ı yezdân velinimet-i bî-minnetimiz zât-ı hılafet-simât efendimiz hazretlerini ilâ ahır-ı zemân serir-ârây-i şevket ve şân buyursun. Kattibe-i umûrda bedraka-i şehrah-ı teysirat olan iradât ve irşadât-ı seniyye-i cenâb-ı cihanbânîleriyle bin üçyüz onüç senesine mahsûsen ve bunca mehâsin-i asriyye-i hazret-i şehinşahiye ilaveten işbu umumî istatistik mecmuasının tanzim ve tab' ve temsîli saha-nümây-ı husûl olmuş ve eğerçi şimdilik mündericâtı her ne kadar nevâkısdan arî değilse de devâir-i merkeziyye istatistik şubâtiyla vilayetde ma-bihî't-tatbik ittihaz olundukça sâye-i muvaffakiyyet-vâye-i cenâb-ı zillülahide peyderpey kesbi-i intizam ederek ileride daha mükemmel bir istatistik vücuda getirileceği derkâr bulunmuştur."

Yukardaki metinden de anlaşılacağı üzere eseri hazırlayanlar sunulan verilerin eksiz ve yetersiz olduğunu, ancak ileride bu tür çalışmaların daha düzenli ve güvenilir hâle geleceğini ifade etmektedirler.

Eser, Türkiye'de istatistik bilgi ve tecrübe birikiminin tarihsel gelişimi açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Osmanlı yönetiminin kuruluş döneminden itibaren geliştirdiği bürokratik gelenekler arasında, kayıt sistemlerine büyük önem verilmesinin de bulunduğu bilinmektedir. Devlet organları içinde yeralan hemen hemen her kurum, idarî ve malî fonksiyonlarını yerine getirirken pekçok kantitatif nitelikte bilgi üretmekte ve bunların ciddî, ayrıntılı, düzenli ve sistematik kayıtlarını içeren belge ve defterler düzenlemekteydi. Nitekim Osmanlı arşivlerinde bulunan ve son derece zengin ve değerli bilgiler içeren muazzam defter ve belge koleksiyonları bu şekilde oluşmuştur. Ancak bu belge ve defterlerdeki tüm veriler, istatistik bilgi üretmek amacıyla derlenmiş olmayıp, devletin idarî ve malî fonksiyonlarının yürütülmesinin yan ürünleri şeklinde ortaya çıkmıştır ve bu yüzden de anlamlı ve kullanılabilir istatistik bilgilere dönüştürülebilmesi uzman sosyalbilimcilerin uzun ve zahmetli çalışmalarını gerektirmektedir.

Osmanlı yönetiminin modern istatistik bilgi ve yöntemlerden yararlanma çabaları, ondokuzuncu yüzyıldaki reform süreciyle birlikte başladı. 1830 tarihli nüfus sayımı bu yeni yaklaşımın ilk önemli örneğiydi. Tanzimat reformlarının sonucu olarak giderek daha merkezileşen Osmanlı yönetimi eğitim, sağlık, haberleşme, ulaşım ve benzeri alanlarda yeni sorumluluklar üstlendi. Bu yeni görevler yönetime toplumu daha geniş ölçüde etkileme imkanı verirken, toplum hakkında daha sağlıklı ve ölçülebilir nitelikte bilgilere olan ihtiyacı da arttırdı.

Modern istatistik yöntemlerin ilk uygulamaları nüfus alanında görülürken, istatistik idaresi de 1860'ların sonlarında ortaya çıktı. Kısa süre sonra dış ticaret istatistikleri yayınlanmaya başlandı ve böylece 1878'lerden başlayıp 1913'lere kadar uzanan oldukça tam bir seri oluşturuldu. Bu veriler, Tarihi İstatistikler Dizisi'nin ilk cildi olarak özet halinde daha önce yayınlanmıştı. Ondokuzuncu yüzyılın sonuna kadar Osmanlı yönetimi, çok değişik alanlarda istatistik bilgileri derleme, değerlendirme ve yayınlama konularında önemli gelişmeler sağladı. Bu çabaların bir önemli ürünü de 1897 İstatistik Yılığı'dır. Yüz yıl önce yayınlanan bu eser, istatistik bilgileri derleyip yayınlamak amacıyla oluşturulmuş uzman bir kurum tarafından hazırlanmıştır. Bu nedenle eser, Türkiye'de modern istatistik düşünce ve uygulamasının önemli örneklerinden biri olarak büyük önem taşımaktadır.

Eserde ondokuzuncu yüzyıl sonlarında idarî yapı, nüfus, eğitim, sağlık, adliye, ulaştırma, maliye, tarım, sanayi, dış ticaret, madencilik, ormancılık, kara ve deniz taşımacılığı ile haberleşme hizmetleri gibi Osmanlı devletinin çeşitli ekonomik ve sosyal göstergeleriyle ilgili yıllar ve bölgeler itibarıyla ayrıntılı veriler bulunmaktadır. Çok değişik alanlarla ilgili bilgiler ihtiva etmesi yanında Osmanlı döneminde yayınlanan ilk ve tek genel istatistik olması da esere ayrıca büyük bilimsel önem ve değer kazandırmaktadır. Gerçekten bir yandan nüfus, eğitim, sağlık, adliye, tarım, dış ticaret, sanayi, maliye, madencilik, ormancılık gibi çeşitli konularda müstakil istatistikler yayınlanmış (Osmanlı Tarım İstatistikleri, Tarihi İstatistikler Dizisi'nin üçüncü, Osmanlı Sanayi Sayımları ise dördüncü cildini oluşturmuştur), öte yandan da devlet ve vilayet salnamelerinde pekçok sayısal veri yer almışsa da benzer bir genel istatistik hazırlanmamıştır.

Eserde yer alan istatistiklerin büyük bölümü 1313 malî yılına yani miladî olarak 13/III/1897-12/III/1898 dönemine aittir. Ancak dış ticaret ve bütçe verilerinin 1310/1894 yılına ait olduğu verilerin incelenmesinden anlaşılmaktadır. Tabloların bir bölümünde tek bir yıla ait veriler yer alırken, bazı tablolarda ondokuzuncu yüzyılın sonlarında uzunca bir dönem kapsanmıştır.

Bu çalışmada orijinal yayındaki tablo başlıkları, tablo içindeki ifadeler ve rakamsal veriler aynen alınmıştır. Eserin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla tablolarda yer alan günümüz okuyucusu için anlaşılması güç ifadelerin bugünkü dilimizdeki karşılıkları ayrıca verilmiştir. Bazı tablolardaki toplamlarla, ayrıntılı verilerin doğru toplamları arasında farklılık olduğu görülmüştür. Bu farklılıkların bir toplama hatasından mı, yoksa toplamları oluşturan verilerdeki basım hatalarından mı kaynaklandığının tesbitine çalışılmıştır. Bu amaçla yazma nüsha ile baskı nüshadaki veriler karşılaştırılarak ve tabloların yatay ve dikey toplamları kontrol edilerek hatalı rakamların belirlenmesine gayret gösterilmiştir. Böylece farklılıkların giderilmesi büyük ölçüde mümkün olmuştur. Ancak yine de bazı tablolarda, eserde yer alan toplamlarla, bu çalışmada hesaplanan toplamlar arasında ihmal edilebilecek düzeyde küçük farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle çok sınırlı sayıda olmakla birlikte aynı konudaki verilerin yer aldığı bazı tabloların toplamları farklıdır.

Tablolar sırası değiştirilmeden sadece numaralanmış ve şu bölüm başlıkları altında gruplanmıştır: idarî bölünüş; nüfus; sosyal yardım kuruluşları; sağlık; adalet; eğitim; kütüphaneler ve eski eserler; askerî eğitim; diğer eğitim kurumları; tarım; devlet gelir ve giderleri; madencilik; ormanlar ve ormancılık; maliye ve devlet borçları; dış ticaret; çeşitli vergi idare ve gelirleri; para ve madalyalar; çeşitli vergiler; tuz ve tuzlalar; ipek ve ipekçilik; Düyün-u Umûmiyye İdaresi; Ziraat Bankası ve Emniyet Sandığı; Reji İdaresi-tütün; sanayi; finans; havagazi ve su; kara ve deniz taşımacılığı; haberleşme.

Burada eserde yer alan istatistiklere göre ondokuzuncu yüzyılın sonlarında Osmanlı devletinin ekonomik ve sosyal göstergelerinin özet bir değerlendirmesini yapmak yararlı olacaktır. 1897 istatistik yıllığında İstanbul ve Şehr Emaneti Mülhakatı dışında 5'i müstakil sancak (İzmit, Çatalca, Zor, Cebel-i Lübnan ve Bingazi) ve 32'si vilayet (Edime, İşkodra, Selanik, Kosova, Manastır, Yanya, Cezair-i Bahr-ı Sefid, Girit, Erzurum, Adana, Ankara, Aydın, Bitlis, Hudavendigâr, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Kala-i Sultanîye, Konya, Mamuretülaziz, Van, Halep, Basra, Bağdat, Beyrut, Hicaz, Suriye, Kudüs, Musul, Yemen ve Trablusgarb) olmak üzere 39 ayrı idarî birim hakkında bilgi bulunmaktadır. Ancak tabloların büyük bölümünde bu idarî birimlerin tamamı kapsamamıştır.

İstatistikte yer alan verilere göre Osmanlı devleti, ondokuzuncu yüzyılın sonlarında Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında 3 272 354 km²'lik bir yüzölçümüne ve 32,2 milyonluk bir nüfusa sahipti. Nüfus yoğunluğu Avrupa topraklarında 23,2, Asya topraklarında 10,1 ve Afrika topraklarında ise 2,3 kişi/km² idi. Toplam nüfus 32,2 milyon olmakla birlikte ancak 19 milyonu biraz aşan bir kısmının sayımı yapılabilmisti. Sayımı yapılamadığı için tahmini olarak bilinebilen nüfusun çok büyük bir bölümü Arap topraklarında (Bingazi ve Cebel-i Lübnan sancakları ile Hicaz, Trablusgarb, Yemen ve Girit vilayetleri) yaşamaktaydı.

İstatistikte sayımı yapılan 19 milyonluk nüfusun özellikleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bu nüfusun % 74'ünü müslüman nüfus oluşturmaktaydı. Sayım yapılmayan Arap topraklarındaki nüfusun çok büyük bir bölümünün de müslüman olduğu dikkate alınırsa ondokuzuncu yüzyılın başlarında önemli oranda gayri müslim nüfusa sahip olan Osmanlı devletinin yüzyılın sonlarında büyük ölçüde müslüman bir nüfusa sahip, dinî açıdan nisbeten homojen bir toplum hâline geldiği görülmektedir.

İstatistiğe göre sayımı yapılan nüfusun % 53'ü erkek, % 47'si kadındır. Bu nüfusun % 28,6'sı 0-14 yaş grubunda bulunmaktadır. Aynı nüfusun doğum oranı binde 37,6, ölüm oranı binde 21,3'tür. Buna göre nüfusun yıllık artış oranı binde 16,3'tür. Müslüman nüfusun hem doğum, hem de ölüm oranı gayri müslimlere göre daha yüksektir. Bu farklılık özellikle ölüm oranlarında daha belirgindir. Müslüman nüfusun doğum oranı binde 38,5, gayri müslim nüfusun doğum oranı binde 34,9'dur. Aynı gruplar için ölüm oranları ise sırasıyla binde 22,8 ve 16,8'dir. Bu verilere göre müslüman nüfusun artış oranı binde 15,7, gayri müslim nüfusun artış oranı binde 18,1'dir. 1897 yılında nüfus sayımı yapılan bölgelerde 173 907 evlilik, 12 933 boşanma olayı meydana gelmiştir.

İstatistikte sosyal yardım kuruluşu olarak Darulaceze'nin faaliyetlerine yer verilmiştir. 1897 yılında Darulaceze'de kalan 624 kişinin 350'si erkek, 253'ü kadın ve 21'i çocuktur. Bakıma muhtaç bu kişilerin 515'i müslüman, 109'u gayri müslimdir. Darulaceze'de kalanların 96'sını zihinsel ve fizik özürli kişiler oluşturmaktadır.

İstatistikte sağlıkla ilgili verileri yeralan 29 idarî birimde toplam 88 hastahane mevcuttu. Bu hastahanelerde 169'u doktor olmak üzere 922 kişi görev yapmakta ve toplam 3 730 yatak bulunmaktaydı. 1897 yılında 23 123'ü erkek, 6 098'i kadın ve 542'si çocuk olmak üzere toplam 29 763 kişi bu hastahanelere yatırılmış ve bunlardan 24 020'si yıl içinde sağlığını kazanarak hastahanelerden ayrılmıştır. Buna karşılık 4 059 kişi, hastahane iken hayatını kaybetmiştir.

İstatistikte çoğunluğu Anadolu ve Rumeli bölgelerinde bulunan 23 idarî birimde işlenen suçlar ve verilen cezalarla ilgili ayrıntılı verilere yer verilmiştir. Bu verilere göre 1897 yılında kapsanan bölgede 85 040 kişi kusur ve kabahat şeklindeki hafif suçlardan sanık olarak yargılanmış, bunlardan 44 836'sı mahkum olmuş, 18 543'ü ise beraat etmiştir. Ağır suçlardan sanık olan 8 295 kişiden 3 318'i mahkum olmuş, 2 066'sı beraat etmiş, 89 kişinin ise suçunun kabahat düzeyinde kaldığına karar verilmiştir. Çeşitli suçlardan mahkum olanların toplam sayısı ise 48 154'tür. Bu kişilerin % 92'si erkektir. Mahkum olanların % 72'si müslümandır. Suç işleme oranı müslüman nüfus için onbinde 27.6, gayri müslim nüfus için onbinde 30.2' dir. Suç işleyenlerin meslekî dağılımına baktığımızda % 39.7'sinin çiftçi, % 22.6'sının esnaf, % 13.1'inin işçi kesiminden olduğu görülmektedir. Suç işleyenlerin % 18.3'ü okuma bilirken, % 81.7'si okuma bilmemektedir. Suç işleyenlerin %43.3'ü 20-29, % 18.1'i ise 14-19 yaş grubunda bulunmaktadır. Bu yaş grupları aynı zamanda suç işleme oranının en yüksek olduğu yaş gruplarıdır. Kusur ve kabahat türü hafif suçların yarısına yakın bölümü, vurma ve yaralama türü olaylardır. Ağır suçlarda ise en büyük oranı adam öldürme suçu oluşturmaktadır. Hafif suçlardan mahkum olan 44 836 kişinin 9 965'i para cezasına mahkum edilmiş, 17 746'sı 1 aydan daha kısa süre, geri kalanlar ise 1 ay ile 3 yıl arasında değişen sürelerle hapis cezasına çarptırılmıştır. Ağır suçluların ise 133'üne idam cezası verilmiştir.

İstatistiğe göre 1897 yılında 34 idarî birimde toplam 705 hapisane bulunmaktadır. Bu hapisanelerde 1897 yılı başında mevcut tutuklu sayısı, 28 634'ü erkek ve 779'u kadın olmak üzere 29 413'tür. 1897 yılında çeşitli suçlar yüzünden 77 781 kişi hapisanelere girmiş, buna karşılık 36 169 kişi tahliye edilmiştir. Yıl sonunda hapisanelerde bulunan tutuklu sayısı ise 71.019 kişidir.

İstatistikte ayrıntılı verilerin yer aldığı bir diğer konu eğitimidir. Bu konu ile ilgili istatistiklerde yalnızca Hicaz ve Girit vilayetleri ile Cebel-i Lübnan sancağı kapsamamıştır. Kapsanan bölgede 1897 yılında mevcut okul sayısı 36 277, bu okullarda eğitim gören öğrenci sayısı ise 1 348 527'dir. Sivil eğitim kurumlarının sayısı 36 230 olup bunların 29 108'i müslümanlara ait devlet okulu, 6 739'u gayri müslim okulu ve 383'ü de yabancılara ait eğitim kurumlarıdır. Sivil eğitim kurumlarının 11'i yükek, 189'u lise, 1 187'si orta ve 34 843'ü ilkokul düzeyinde eğitim vermektedir. Bu kurumlarda 1 331 243 öğrenci eğitim görmektedir. Öğrencilerin 894 070'i müslüman, 437 173'ü gayri müslimdir. Okula devam eden öğrencilerin tüm nüfusa oranı müslüman erkekler için % 8.3, müslüman kadınlar için % 3.8, gayri müslim erkekler için % 12.2 ve gayri müslim kadınlar için % 5.1'dir. Sivil eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen ve diğer görevlilerin sayısı 3 613'tür. Ülkede askerî eğitim veren kurum sayısı 47'dir. Bunların 4'ü yüksek düzeyde, 43'ü ise orta ve lise düzeyinde eğitim vermektedir. Bu okullardaki toplam öğrenci sayısı ise 17 085'dir.

1897 yılında sayımı yapılan 26 idarî birimdeki mevcut kütüphane sayısı 324'tür. Bu kütüphanelerdeki kitap sayısı 193 431'dir. İstatistikte yeralan verilere göre Müze-i Hümayun'da 23 375 eski eser bulunmaktadır. Bunların içinde en geniş grubu eski sikkeler ve topraktan yapılmış eserlerle çeşitli yazılar oluşturmaktadır.

Tarımla ilgili istatistikler yalnızca 21 idarî birimi kapsamaktadır. Kapsanan bölgedeki ekili alan 53,8 milyon dönümdür. En geniş ölçüde ekimi yapılan ürünler başta buğday olmak üzere tahıllardır. Kapsanan bölgede ekili alanların % 93.8'ine çeşitli tahıllar ekilmektedir. Pamuk ekimi yapılan alanların toplam ekili alanlar içindeki payı ise sadece % 1.3'ten biraz fazladır. Aynı alanda bulunan toplam hayvan sayısı 24,8 milyon baştan fazladır. Bunun yaklaşık 19,8 milyonu koyun ve keçiden meydana gelmektedir. Hem kapsadığı alan, hem de içerdiği konular itibarıyla oldukça sınırlı ve hata payı oldukça yüksek bu verilere dayanarak ondokuzuncu yüzyıl sonları Osmanlı tarımı hakkında yeterli ve güvenilir sonuçlara ulaşmak mümkün değildir.

Madencilikle ilgili verilere göre ülkede toplam maden üretimi 50 528 tondur. Bu üretimin 41 849 tonu ihraç edilmektedir. Maden üretimi içinde önemli yer tutan madenler, borasit, krom ve zımparadır. O tarihlere önemli tüketim maddesi olan tuzun üretim miktarı 216 bin tondur. Bu üretimin % 95'i ülke içinde tüketilmektedir.

Ülkede mevcut ormanlık alanların miktarı 9.5 milyon hektardır. En geniş ormanlık alanlar Aydın, Kastamonu ve Selanik vilayetlerinde bulunmaktadır.

1897 istatistiğinde sanayi sektörü hakkında bilgiler çok sınırlıdır. İstatistikte bilgi bulunan 29 idarî birimdeki toplam sınaî kuruluş sayısı 23 837'dir. Bunların 23 539'u un fabrikası olup, sadece 197'si buhar gücüyle çalışmaktadır. Un fabrikaları dışında 23 ipek, 41 pamuk fabrikası bulunmakta, 234 fabrika ise çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. İstatistiğe göre 14 idarî birimde toplam 114 adet ticaret, ziraat ve sanayi odası faaliyet göstermektedir. Bu odalara kayıtlı üye sayısı 600'dür. En çok odanın bulunduğu vilayetler Edime, Kastamonu, Trabzon ve Konya'dır.

İstatistiklerde geniş ölçüde yer bulan bir diğer alan maliyedir. İstatistikte 1894 malî yılı bütçesi vilayetler ve gelir gider kalemleri itibarıyla ayrıntılı olarak yer almaktadır. Bu verilere göre 1894 yılında toplam devlet gelirleri 18 milyon, toplam devlet giderleri ise 18,8 milyon Osmanlı lirasıdır. Devlet gelirlerinin % 5'ine yakın bir bütçe açığı sözkonusudur. Devlet gelirleri içinde en büyük payı tarımsal üretimden alınan vergiler oluşturmaktadır. Devlet giderlerinin en önemli kalemi ise olağan carî harcamalardır. Ancak borç ödemeleri de bütçe harcamaları içinde önemli bir yer işgal etmektedir.

İstatistikte devlet borçları ile ilgili veriler de yer almaktadır. Düyun-u Umumiyye İdaresi'nin kuruluş tarihi olan 1881'den 1897 yılına kadar başvuru toplam devlet borçlanması 160 milyon Osmanlı lirasıdır. Buna karşılık 1897 yılı sonu itibarıyla devletin toplam olarak 184.7 milyon Osmanlı lirası anapara ve faiz borcu bulunmaktadır. Bu miktar, o tarihlerdeki bir yıllık toplam devlet gelirlerinin on katından daha fazladır.

İstatistiğe göre 1844 yılından başlayarak 1897 yılı sonuna kadar Osmanlı devletinde basılan tüm madenî paraların miktarı 47,4 milyon Osmanlı lirasıdır. Bunun % 71.8'i altın, % 21.6'sı gümüş ve % 6.6'sı bakır paralardan oluşmaktadır.

İstatistikte 1894 yılı için Osmanlı dış ticaretiyle ilgili ayrıntılı veriler bulunmaktadır. 1894 yılında yapılan toplam ithalat 24,1 milyon, ihracat ise 13,8 milyon Osmanlı lirasıdır. İthalat içinde önemli yer tutan mallar başta çeşitli dokuma ürünleri olmak üzere şeker, kahve, un, buğday ve pirinçtir. İhracat içinde önemli yer tutan ürünler ise üzüm, ipek, incir, afyon, zeytin yağı, palamut, pamuk ve tiftiktir. Bu ürünler arasında sadece üzümün toplam ihracat içindeki payı % 12.9'u bulmaktadır. Diğer ürünlerden hiçbirinin toplam ihracat içindeki payı onda biri aşmamaktadır.

1894 yılı verilerine göre Osmanlı devletinin en önemli ticaret ortağı İngiltere'dir. İngiltere hem ithalat, hem de ihracatta birinci sırayı almaktadır. Osmanlı devletinin İngiltere ile olan ticaretinin toplam dış ticareti içindeki payı % 40'ı aşmaktadır. Avusturya ithalatta ikinci, ihracatta üçüncü iken; Fransa ihracatta ikinci, ithalatta üçüncü sırayı almaktadır.

1894 yılı dış ticaret açığı 10,3 milyon Osmanlı lirasıdır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise % 57.1'dir. 1878-1894 yılları arasındaki 17 yıllık sürede verilen toplam dış ticaret açığı 150 milyon Osmanlı lirasına yakındır. Ancak Osmanlı dış ticaret rakamlarında ihracatın gerçekte olduğundan daha düşük görüldüğü bilinmektedir. Bu nedenle dış ticaret açıklarının daha sınırlı olduğu söylenebilir.

İstatistikte yer alan havagazı ve su hizmetleriyle ilgili bilgilere göre İstanbul, Selanik ve İzmir'de bulunan havagazı şirketleri tarafından üretilen ve aydınlanma amacıyla kullanılan havagazı miktarı 1897 yılı için 3,4 milyon m.3'tür. İstatistikte ikisi İstanbul'da ve birisi Selanik'te faaliyet gösteren üç su şirketiyle ilgili bilgi bulunmaktadır. Bu şirketlerin döşediği demir su borusu miktarı 475,5 km. olup, şirketlerce sağlanan su miktarı ise 3,5 milyon m.3'e yakındır.

İstatistiklerde bilgi bulunan bir diğer alan kara ve deniz taşımacılığıdır. 1897 yılında Osmanlı limanlarına eşya taşıyan gemilerin sayısı 45 857'dir. Bunların 4 631'i İngiliz olmak üzere 8 395'i yabancı bayrağı taşımaktadır. Toplam taşıma kapasitesi 2,4 milyon ton olan bu gemilerin 3 047'si buharlı, 42 810'u ise yelkenli gemilerdir. Buharlı gemilerin toplam taşıma kapasitesi 1 480 886 ton iken, yelkenli gemilerin toplam taşıma kapasitesi 926 264 tondur. İstatistiğe göre 1897 yılında mevcut demiryollarının uzunluğu 4 491 km., şose yolların uzunluğu 15 560 km. ve tramvay hatlarının uzunluğu 65,2 km.'dir. Toplam köprü sayısı ise 22 764'tür.

İstatistiğin son bölümünde haberleşme konusunda 22 idarî birimi kapsayan bilgiler bulunmaktadır. 1896 yılında postahaneler kanalıyla gönderilen toplam mektup sayısı 16 127 608'dir. Bunun % 71.8'i ülke içine, % 28.2'si dış ülkelere gönderilmiştir. Mektupların dörtte biri İstanbul'dan postaya verilmiştir. Yabancı ülkelere gönderilen her dört mektuptan üçü İstanbul çıkışıdır. Aynı yıl 315 255 adet değerli eşyanın posta idarelerince taşınması gerçekleştirilmiştir. Çekilen telgrafların sayısı 3 111 551 olup, bunların 638 999'u yurt dışına

gönderilmiştir. 1896 yılında mevcut kara telgraf hatlarının uzunluğu 64 855 km.'si karada, 884 km.'si denizde olmak üzere toplam 65 739 km.'dir.

Eserin bu ikinci yayınının, yüzüncü yılına rastlaması ayrıca mesut bir tesadüf olmuştur. Eserin aradan geçen bu yüzyıllık sürede ekonomik ve sosyal göstergelerimizdeki gelişmeleri istatistik bilgileri ışığında ele alacak çalışmalar için önemli bir kaynak oluşturacağını umarım.

Son olarak bu eserin ortaya çıkmasına çeşitli şekillerde katkıda bulunan özellikle minnettarlığımı ifade etmek istediğim çok sayıda kişi bulunmaktadır. Tarihî İstatistikler Dizisi'ni başlatan DİE eski başkanı Sayın Prof. Dr. Orhan Güvenen'e, dizinin bu eserin yayınlanmasına özel bir ilgi gösteren ve büyük destek olan DİE başkanı Sayın M. Sıddık Ensari'ye, bu dizinin önsözünü yazan hocam Sayın Prof. Dr. Halil İnalçık'a, bu diziyi yöneten Sayın Prof. Dr. Şevket Pamuk'a, bu eserin yayın çalışmalarına yardımcı olan DİE başkan yardımcısı Sayın Sühendan Ekni'ye, DİE Etüd ve Analiz Şubesi Müdürü Sayın Serpil Aydemir'e ve şube elemanlarından Sayın Şule Sözer'e teşekkürlerimi ifade ederim.

Prof. Dr. Tefrik GÜRAN

SUMMARY IN ENGLISH

This fifth volume of the Historical Statistics Series presents the transliterated edition of the first and only general statistical yearbook of the Ottoman Empire prepared exactly one century ago, for the fiscal year 1313/1897 by the General Statistics Administration of the Ministry of Commerce and Public Works.

For many centuries the Ottomans had developed a bureaucratic tradition which emphasized record and account keeping. As part of this tradition, detailed account books and document collections were regularly prepared providing wealth of information on administrative and fiscal issues that were the primary area of interest for the central government. Exactly because they were prepared as the by-product of the administrative and fiscal concerns of the state, however, these records and data fell short of the needs of a modern or modernizing state.

Ottoman government efforts to make use of the modern era statistics and statistical methods in order to obtain a better understanding of the true state of the empire began with the process of reform in the early part of the nineteenth century. The population census of 1830 was an important outcome of this new approach. With increasing centralization of the empire as a result of the reforms of the Tanzimat era (the Tanzimat Edict was issued in 1839), the central government began to assume new responsibilities in a broad range of fields such as education, health, communication, transportation and others. These new functions gave the central government new powers to effect the daily lives of the people. As a result, the need for more detailed knowledge and statistics gathering grew rapidly. At the same time, statistics provided the means through which the society could be viewed, theoretically at least, in its new role as a quantifiable human organization.

While earliest adoption of the modern statistical methods occurred in the area of the demographics, the statistical office established in the late 1860's began to collect data on other fields as well. This office began to issue annual volumes on the foreign trade of the empire and there eventually a reasonably complete set from 1878 to 1913. These statistics were published in summary form as the first volume of this Historical Statistics Series. By the end of the nineteenth century, the Ottoman Empire had made considerable progress in the collection, analysis and publication of statistics in a broad range of areas. This volume represents an important milestone reached as a result of these efforts.

The present volume presents statistics on a broad range of areas, on administrative divisions, population, education, libraries and museums, health, justice, public finances and debt, money, agriculture, foreign trade, mining, forestry, land and maritime transportation and communications, amongst others. In most cases, the data are presented by years and provinces. A large part of the statistical series presented in the volume are for the fiscal year 1313 which began on March 13, 1897 and ended on March 12, 1898.

Even though the Ottoman government later issued separate volumes of statistics on the population, education, health, justice, agriculture, foreign trade, industry, public finance, mining and forestry (see volume 3 of the Historical Statistics Series on Ottoman Agricultural Statistics and volume 4 on Ottoman Industrial Censuses) and also published many statistical series in the annually issued state and provincial *salnames* until the end of World War I, the present volume is unique since it remained the only general volume presenting a broad and detailed statistical picture of the empire. As such, it represents one of the earliest examples of the application of modern statistical theory and practice in the Ottoman Empire and Turkey.

TABLO LİSTESİ

LIST OF TABLES

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
1. Vilayât-ı şâhâne ile elviyye ve kazaların esamîsi	3	1. Names of provinces (vilayet) and their sub-divisions: sancaks and counties (kazas)	3
2. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut kazaların hurûf-u hece üzerine tertîbâtı	7	2. The alphabetical listing of all counties (kazas) ..	7
3. Memâlik-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin Ahvâl-i Coğrafya-i Umûmiyyesi	15	3. Geographical conditions of the Ottoman lands ..	15
4. Avrupa, Asya ve Afrikay-ı Osmanînin mesaha-i sathıyyesiyle nüfus-u mevcûde ve vilayât ve sancak ve kaza ve nevahînin miktarı	15	4. The territorial area, population and the numbers of administrative sub-divisions of the Ottoman lands in Europe, Asia and Africa	15
5. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'nin mesâha-i sathıyyesi ve nüfus-u muharrere ve muhammenesiyle sancak ve kaza ve nahiyelerin miktarı	19	5. The territorial area, population and the numbers of administrative sub-divisions of the Ottoman lands	19
6. 1300/1884 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine kadar dahil-i tahrir olan nüfusun miktarı	20	6. Population included in the censuses from the year 1300/1884 to the year 1313/1897	20
7. Memâlik-i Şâhâne'de bulunup dahil-i tahrir olan teb'a-i ecnebiyyenin miktarı	20	7. Numbers of foreigners in the Ottoman lands included in the population censuses	20
8. Memâlik-i ecnebiyyede bulunan teb'a-i şâhânenin miktarı	21	8. Numbers of Ottoman citizens in foreign countries	21
9. Vilayât-ı şâhânedede dahil-i tahrir olan milel-i muhtelifenin nüfus-u umumiyyeye nisbetle yüzde isabet eden miktarı	21	9. Communities included in Ottoman censuses as a percent of total population	21
10. Nüfus-u umûmiyyenin esnân-ı muhtelif üzerine yüzde isabet eden miktarı	22	10. Age distribution of the general population	22
11. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhânedede vukubulan tevellüdâtın cemaat-ı muhtelif üzerine yüzde isabet eden miktarı	22	11. Distribution of births according to communities	22
12. Her vilayette mevcut olup dahil-i tahrir olan nüfus-u umûmiyyenin cemaat üzerine taksimatı	23	12. Distribution of provincial populations included in censuses according to communities	23
13. Dahil-i tahrir olan nüfus-u umûmiyyenin esnân üzerine taksimatı	26	13. Age distribution of the population included in the censuses	26
14. Memâlik-i Şâhâne'de 1313/1897 senesi zarfında vukubulan tevellüdâtın şuhûr üzerine taksimatı	30	14. Monthly distribution of births during the year 1313/1897	30
15. Memâlik-i Şâhâne'de vukubulan vefeyâtın cemaat-ı muhtelif üzerine yüzde isabet eden miktarı	31	15. Distribution of deaths according to communities	31
16. Vefeyâtın tevellüdâta nisbetle yüzde isabet eden miktarı	31	16. The ratio of births to deaths	31
17. Memâlik-i Şâhâne'de 1313/1897 senesi zarfında vukubulan vefeyâtın şuhûr üzerine taksimatı	32	17. Monthly distribution of deaths during the year 1313/1897	32
18. Her vilayette 1313/1897 senesi zarfında vukubulan tevellüdâtın cemaat üzerine taksimatı	33	18. Distribution of births during the year 1313/1897 in each province by communities	33
19. Her vilayette 1313/1897 senesi zarfında vukubulan vefeyâtın cemaat üzerine taksimatı	36	19. Distribution of deaths during the year 1313/1897 in each province by communities ...	36
20. 1313/1897 senesi zarfında Memâlik-i Şâhâne'de vukubulan münakehât ve talâkin miktarı	39	20. Marriages and divorces during the year 1313/1897	39
21. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesi zarfında vukubulan münakehât ve talâkin şuhûr üzerine taksimatı	40	21. Monthly distribution of marriages and divorces during the year 1313/1897	40

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
22. 1293/1877 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine değin ondokuz sene zarfında Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'ye hicret edenlerin miktarı	40	22. Numbers of immigrants into the Ottoman lands during the nineteen years between 1293/1877 and the end of 1312/1896	40
23. 1313/1897 senesi zarfında Memâlik-i Şâhâne'ye hicret edenlerin miktarı	41	23. Numbers of immigrants into the Ottoman lands during the year 1313/1897	41
24. 1313/1897 senesi zarfında vilayât-ı şâhâneye sevk olunan muhacirinin miktarı	41	24. The numbers of immigrants sent to provinces during the year 1313/1897	41
25. Müessesât-ı hayriyye-i cenâb-ı padişahîden olan Darûlaceze'de mevcut devâirin esamî ve adedi	45	25. Names and numbers of the sections in Darulaceze	45
26. Darulaceze'nin tarih-i tesisinden 1313/1897 senesi nihayetine kadar senevi mevcut bulunan acezenin miktarı	45	26. Numbers of needy in Darulaceze from the year of its foundation until the year 1313/1897	45
27. 1313/1897 senesinde mevcut acezenin cins ve miktarı	45	27. Numbers of needy in Darulaceze by types in the year 1313/1897	45
28. Darulaceze'de mevcut malûlinin cins ve miktarı	46	28. Numbers of handicapped in Darulaceze by types	46
29. Acezenin esnân üzerine taksimatı	46	29. Age distribution of the needy	46
30. 1313/1897 senesi zarfında temin-i maişet ederek çıkanların miktarı	47	30. Numbers of those leaving Darulaceze, by obtaining means of subsistence during the year 1313/1897	47
31. Darulaceze mektebinde okunan derslerin esamisi	47	31. Titles of courses taught at the Darulaceze school	47
32. 1313/1897 senesinde Darulaceze mektebinde mevcut talebenin miktarı	48	32. Numbers of students at the Darulaceze school in the year 1313/1897	48
33. Darulacezede mevcut memûrin, hademe ve sairinin miktarı	48	33. Numbers of employees at the Darulaceze school	48
34. Darulacezenin 1313/1897 senesi varidât ve mesarifâtının miktarı	48	34. Revenues and expenditures of Darulaceze during the year 1313/1897	48
35. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesinde mevcut hastahaneler ile etûbbâ ve memûrin ve sairinin miktarı	51	35. Numbers of hospitals, doctors and other health personnel in the Ottoman state in the year 1313/1897	51
36. 1313/1897 senesi zarfında hastahanelere kabul olunanlar ile şifayâb olan ve vefat edenlerin miktarı	51	36. Numbers of people accepted at the hospitals, those regaining their health and those that died during the year 1313/1897	51
37. Memâlik-i Şâhâne'de mevcut hastahaneler ile müstahdem memûrin ve hademe ve sairinin miktarı	52	37. Numbers of hospitals, doctors and other health personnel	52
38. Memâlik-i Şâhâne'de mevcut hastahanelere 1313/1897 senesinde kabul olunanlar ile vefat edenlerin miktarı	53	38. Numbers of people accepted at the hospitals and those that died during the year 1313/1897	53
39. Mehâkim-i adliyede bir sene zarfında rûyet ve hükm olunan cünhâ ve cinayât davalarının miktarı	59	39. Numbers of court cases involving fault and crime during one year	59
40. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de cünha ve kabahat ve cinayât ile mahkum olanların cins ve miktarı	59	40. Numbers of those convicted of fault and crime	59
41. Mehâkim-i adliyede rûyet ve hükm olunan cünhâ, kabahat ve cinayâtın nevi ve miktarı ..	60	41. Numbers and types of court cases involving fault and crime	60
42. Cünhâ ve cinayât ile itham olunanların miktarıyla derecât-ı mahkumiyetleri	62	42. Numbers of those accused of fault and crime and their degree of conviction	62
43. Cünhâ ve cinayât ile mahkum olanların milliyet ve tabiyet üzerine taksimatı	62	43. Nationality and citizenship of those convicted of fault and crime	62
44. Cünhâ ve cinayât ile mahkum olanların sıfat ve sanat ve derece-i malumat üzerine taksimatı	63	44. Occupation and degree of education of those convicted of fault and crime	63
45. Cünhâ ve cinayât ile mahkum olanların esnân üzerine taksimatı	63	45. Age distribution of those convicted of fault and crime	63

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
46. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de cünhâ ve kabahat ile mahkum olanların nev' ve miktarı	64	46. Types and numbers of those convicted of faults	64
47. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de cinayât ile mahkum olanların nev' ve miktarı	68	47. Types and numbers of those convicted of crimes	68
48. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de cünhâ ve cinayât ile mahkum olanların derecât-ı mahkumiyetleri	72	48. Levels of conviction of those convicted of faults and crimes	72
49. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de cünhâ ve cinayât ile mahkum olanların tabiyet ve milliyet üzerine taksimâtı	76	49. Nationality and citizenship distribution of those convicted of faults and crimes	76
50. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bir sene zarfında cünhâ ve cinayât ile mahkum olanların derece-i malumat ve sınıf ve sanat üzerine taksimâtı	79	50. Occupation and degree of education of those convicted of faults and crimes during one year	79
51. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bir sene zarfında cünhâ ve cinayât ile mahkum olanların esnân üzerine taksimâtı	84	51. Age distribution of those convicted of faults and crimes during one year	84
52. Mehakim-i hukukda bir sene zarfında rüyet ve hükm olunan deavînin nev' ve miktarı	86	52. Numbers of cases decided in courts of law and their types during one year	86
53. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de rüyet ve hükmolunan hukuk davaların miktarı	87	53. Numbers of cases decided in courts of law	87
54. Mehakim-i ticaretde bir sene zarfında rüyet ve hükmolunan deavînin nev' ve miktarı	88	54. Numbers of cases decided in courts of commerce and their types during one year	88
55. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de rüyet ve hükmolunan ticaret davalarının miktarı	89	55. Numbers of cases decided in courts of commerce	89
56. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesinde mevcut hapishaneler ile mahpûsîn ve sairenin nev' ve miktarı	90	56. Numbers and types of prisons, convicts and others during the year 1313/1897	90
57. Mekâtib-i âliyye-i mülkiyyede tedris olunan derslerin esamîsi	95	57. Titles of courses taught at the Higher Schools	95
58. Memâlik-i Şâhâne'de mevcut müslim ve gayri-müslim mekâtib-i mülkiyye ile ecnebî mekteplerinin nev' ve miktarı	98	58. Types and numbers of moslem, non-moslem and foreign schools	98
59. Bilumum mekâtib-i mülkiyyenin adediyle mevcut talebenin cins ve miktarı	98	59. Numbers of all schools and students	98
60. Mekâtib-i âliyye, idadiyye ve rüşdiyyeden bir sene zarfında şehadetnâme alanlar ile esbâb-ı saireden naşî çıkanların miktarı	99	60. Numbers of those obtained diplomas from all schools of higher education, secondary education and middle schools	99
61. 1290/1874 senesinden 1312/1896 senesi nihâyetine değîn mekâtib-i âliyyeden şehadetnâme alanların cins ve miktarı	99	61. Numbers of those obtained diplomas from schools (colleges) of higher education from the year 1290/1874 until the end of the year 1312/1896	99
62. Mekteb-i Mülkiyye-i Tıbbiyye-i Şâhâne'de 1313/1897 senesinde mevcut talebe ile şehadetnâme ve esbâb-ı saire ile çıkanların cins ve miktarı	100	62. Numbers of students and those obtained a diploma in the Imperial School of Medicine during the year 1313/1897	100
63. Mekteb-i Mülkiyye-i Tıbbiyye-i Şâhânenin tarih-i tesisinden 1313/1897 senesi nihâyetine değîn mevcut bulunan talebe ile şehadetnâme alanların nev' ve miktarı	100	63. Numbers of students and those obtained diplomas from the Imperial School of Medicine since its foundation until the year 1313/1897	100
64. Zir-i himâye-i fuyûzâtveye-i hazret-i padişâhîde bulunan Daruşşafaka mektebinde 1313/1897 senesinde mevcut talebenin miktarı	101	64. Numbers of students at the Darussafaka school in the year 1313/1897	101
65. Daruşşafaka mektebinin tarih-i tesisinden 1313/1897 senesi nihâyetine değîn mevcut bulunan talebesiyle şehadetnâme ve esbâb-ı saire ile çıkanların miktarı	101	65. Numbers of students, those obtained diplomas and those leaving with other reasons at the Darussafaka school since its foundation until the year 1313/1897	101
66. Daruşşafaka'da mevcut memurîn, muallimîn, hademe ve sairenin nev' ve miktarı	102	66. Numbers of teachers and employees at the Darussafaka school	102
67. Mülkiye Baytar Mekteb-i Afîsi'nde 1313/1897 senesinde mevcut talebenin cins ve miktarı	102	67. Numbers and types of students in the Higher School of Veterinary Medicine	102

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
68. Mülkiye Baytar Mekteb-i Alî'sinin tarih-i tesisinden 1313/1897 senesi nihayetine değin mevcut bulunan talebe ile şehadetnâme alanların nev' ve miktarı	102	68. Types and numbers of students and those obtained diplomas from the Higher School of Veterinary Medicine since its foundation until the year 1313/1897	102
69. Halkalı Ziraat Mektebi'nde mevcut talebenin cins ve miktarı	103	69. Numbers and types of students in the Halkalı School of Agriculture	103
70. Halkalı Ziraat Mektebinin tarih-i tesisinden 1313/1897 senesi nihayetine değin mevcut talebesiyle şehadetnâme ve esbâb-ı saire ile çıkanların miktarı	103	70. Number of students, those obtained diplomas and those leaving with other reasons at the Halkalı School of Agriculture since its foundation until the year 1313/1897	103
71. Mekteb-i Sanayi'de tedris olunan derslerin esamîsi	104	71. Names of courses taught at the School of Industry	104
72. Mekteb-i Sanayi'de 1313/1897 senesinde sanat ile işğal eden talebenin cins ve miktarı	104	72. Numbers of students engaged in crafts in the School of Industry during the year 1313/1897 ..	104
73. Mekteb-i Sanayi'nin tarih-i tesisinden 1313/1897 senesi nihayetine değin mevcut talebesinin miktarıyla şehadetnâme ve esbâb-ı saire ile çıkanların miktarı	105	73. Numbers of students, those obtained diplomas and those leaving with other reasons at the School of Industry since its foundation until the year 1313/1897	105
74. Mekteb-i Sanayi talebesinin 1313/1897 senesi zarfında imal ettikleri eşyadan fûruht edilenlerin nev' ve kıymeti	105	74. Types and amounts of furniture produced and sold by the students of the School of Industry during the year 1313/1897	105
75. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bulunan iptidai darulmuallimîn ile mevcut talebesinin miktarı	106	75. Numbers of schools for elementary school teachers and their students	106
76. Dilsiz ve Amâ Mektebi'nde mevcut talebenin cins ve miktarı	106	76. Numbers of students in the School for the Deaf and the Blind	106
77. Dilsiz ve Ama Mektebi'nin tarih-i tesisinden 1313/1897 senesi nihayetine değin mevcut talebesiyle şehadetnâme alanların miktarı	106	77. Numbers of students and those obtained diplomas from the School for the Deaf and the Blind since its foundation until the year 1313/1897	106
78. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut idadî, rüşdî, iptidai mekteblerinin adediyle talebenin cins ve miktarı	107	78. Numbers of secondary schools, middle schools, and elementary schools and their students	107
79. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut idadî, rüşdî mekteblerinden bir sene zarfında şehadetnâme alanlar ile esbâb-ı saireden dolayı çıkanların miktarı	111	79. Numbers of students obtained diplomas and those leaving with other reasons at the high schools, middle schools and elementary schools during one year	111
80. Memâlik-i Şâhâne'de bulunan mekâtib-i âliyye, idadiyye ve sairede mevcut memurîn ve mualliminin miktarı	113	80. Numbers of teachers and other employees at the secondary schools, middle schools and elementary schools	113
81. Umum mekâtib-i mülkiyyede mevcut memurîn ve mualliminin nev' ve miktarı	114	81. Numbers and types of teachers and other employees in all schools	114
82. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de tahriri icra edilen kütüphanelerin adediyle kütüb-ü mevcûdenin miktarı	117	82. Numbers of libraries and books included in the censuses	117
83. Müze-i Hümayun'de mevcut âsâr-ı atıkanın nev' ve miktarı	117	83. Types and numbers of old works in the Imperial Museum	117
84. Asâr-ı heykeltraşinin cins ve miktarı	118	84. Types and numbers of works of sculpture	118
85. Lahidlerin cins ve miktarı	118	85. Types and numbers of tombs	118
86. Tunç mamulâtının cins ve miktarı	118	86. Types and numbers of bronze works	118
87. Mamulât-ı tûrabiyyenin cins ve miktarı	119	87. Types and numbers of soil products	119
88. Mamulât-ı züccâciyyenin cins ve miktarı	119	88. Types and numbers of glass products	119
89. Müzeyyenâtın cins ve miktarı	119	89. Types and numbers of ornaments	119
90. Ağaçtan mamul eşyanın cins ve miktarı	120	90. Types and numbers of wood products	120
91. Deri, meşin mamulâtının cins ve miktarı	120	91. Types and numbers of leather products	120
92. Hutûtu mütenevvanın cins ve miktarı	120	92. Types and numbers of calligraphies	120
93. Mensucâtın cins ve miktarı	120	93. Types and numbers of textiles products	120
94. Meskukât-ı atıkanın cins ve miktarı	121	94. Types and numbers of old coinage	121
95. Kurşun mühürlerin miktarı	121	95. Numbers of lead seals	121
96. Madalyaların cins ve miktarı	121	96. Types and numbers of medals	121

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
97. Dirhemlerin cins ve miktarı	121	97. Types and numbers of weight measures	121
98. Müze-i Hümayûn'da mevcut âsâr-ı atikanın edvâr üzerine taksimâtı	122	98. Distribution by historical time periods of the old works present in the Imperial Museum	122
99. Mekâtib-i askeriyeye-i şâhâne'de 1313/1897 senesi zarfında tedris olunan derslerin esamisi	125	99. Titles of the courses taught at the imperial military schools during the year 1313/1897	125
100. Mekâtib-i umûmiyye-i askeriyeye-i şâhâne'de 1313/1897 senesi zarfında mevcut bulunan talebenin cins ve miktarı	126	100. Types and numbers of students present at the imperial military schools during the year 1313/1897	126
101. 1290/1874 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine değin mekâtib-i âliyye-i askeriyeden şehadetnâme alanlar ile esbâb-ı saireden dolayı çıkanların miktarı	126	101. Numbers of students, those obtained diplomas and those leaving with other reasons at the imperial military colleges since the year 1290/1874 until the year 1313/1897	126
102. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesi nihayetinde mevcut bulunan askerî idadî ve rüşdiye mektepleriyle talebesinin miktarı	127	102. Numbers of military secondary (high) schools and middle schools and their students during the year 1313/1897	127
103. Mekâtib-i umûmiyye-i askeriyeye-i şâhâne için 1313/1897 senesi zarfında vukubulan mesarifatin nev' ve miktarı	127	103. Type and amount of all expenditures made for all of the imperial military schools during the year 1313/1897	127
104. 1313/1897 senesi zarfında mekâtib-i idadiyye ve rüşdiyye-i askeriyeden şahadetnâme alanlar ile esbâb-ı saire ile çıkanların miktarı ..	128	104. Numbers of students obtained diplomas and those leaving with other reasons at the imperial military high schools and middle schools during the year 1313/1897	128
105. Mekâtib-i askeriyeye-i şâhâne'de müstahdem memurîn, muallimîn ve hademenin miktarı	129	105. Numbers of teachers and all other employees in the imperial military schools	129
106. Mekâtib-i bahriyye-i şâhâne'de okunan derslerin esamisi	130	106. List of courses taught at the imperial naval schools	130
107. Mekâtib-i bahriyye-i şâhâne'de 1313/1897 senesinde mevcut talebenin sunûf üzerine taksimâtı	131	107. Distribution by classes of the students in the imperial naval schools in the year 1313/1897 ...	131
108. Mekâtib-i bahriyye-i şâhâne'den 1313/1897 senesi zarfında şehadetnâme alanlar ile esbâb-ı saireden dolayı çıkanların miktarı	131	108. Numbers of students obtained diplomas and those leaving with other reasons at the imperial naval schools during the year 1313/1897	131
109. 1293/1877 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine değin mekâtib-i bahriyye-i şâhâne'de mevcut talebe ile şehadetnâme alanlar ve esbâb-ı saire ile çıkanların miktarı ..	132	109. Numbers of students obtained diplomas and those leaving with other reasons at the imperial naval schools since their establishment until the year 1313/1897	132
110. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bulunan mekâtib-i gayri-müslimenin adet ve envayla mevcut talebe ve muallimînin cins ve miktarı ..	135	110. Numbers and types of non-moslem schools and the numbers of students and teachers	135
111. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut mekâtib-i gayri-müslimenin nev' ve miktarı ...	138	111. Numbers of non-moslem schools	138
112. Memâlik-i Şâhâne'de mevcut mekâtib-i ecnebiyyenin nev' ve miktarı	138	112. Numbers of foreign schools	138
113. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bulunan mekâtib-i ecnebiyye ile mevcut talebe ve muallimînin cins ve miktarı	139	113. Numbers and types of foreign schools and numbers of students and teachers	139
114. Her vilayetde mevcut mekâtib-i umûmiyye ile devam eden talebenin miktarı	142	114. Numbers of students continuing schools of all types in each province	142
115. İstatistik cetvelleri vürûd eden vilayât-ı şâhâne'de 1313/1897 senesi zarfında vukubulan hasilât-ı zer'iyyenin nev' ve miktarı ..	147	115. Types and amount of agricultural production during the year 1313/1897 in the provinces whose statistical tables have arrived	147
116. İstatistik cetvelleri vürûd eden vilayât-ı şâhâne'de 1313/1897 senesinde mevcut hayvanât-ı ehliyyenin nev' ve miktarı	148	116. Types and numbers of animals during the year 1313/1897 in the provinces whose statistical tables have arrived	148
117. 1313/1897 senesi zarfında hayvanât-ı ehliyyeden istihsal olunan sütün kıymet ve miktarı	148	117. Value and amount of milk obtained from animals during the year 1313/1897	148
118. 1313/1897 senesi zarfında hayvanât-ı ehliyyeden istihsal olunan yapağı ve salrenin kıymet ve miktarı	148	118. Wool and related products obtained from animals during the year 1313/1897	148

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
119. İstatistik cetvelleri vürüd eden vilayât-ı şâhânedede 1313/1897 senesi zarfında hasıl olan mezrûâtın nev' ve miktarı	149	119. Types and amounts of agricultural production during the year 1313/1897 in the provinces whose statistical tables have arrived	149
120. İstatistik cetvelleri vürüd eden vilayât-ı şâhânedede 1313/1897 senesinde mevcut hayvanât-ı ehliyyenin nev' ve miktarı	160	120. Types and numbers of animals during the year 1313/1897 in the provinces whose statistical tables have arrived	160
121. Hazîne-i maliyyece bir sene zarfında vukubulan varidât ve mesarifâtın nev' ve miktarı	167	121. Types and amounts of revenues and expenditures of the imperial treasury during one year	167
122. Maâdin ve taş ocaklarında bir sene zarfında vukubulan hasilâtın miktarı	171	122. Amount of revenue generated in mines and quarries in one year	171
123. Maadin memurlarının 1313/1897 senesi maaş ve mesarifâtının miktarı	171	123. Salaries and expenditures of the employees of mines during the year 1313/1897	171
124. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de elyevm keşf edilmiş olan maadinin nev' ve adediyle buldukları mahallin esamisi	172	124. Types and numbers of minerals discovered and the names of their locations	172
125. Memâlik-i ecnebiyyeye bir sene zarfında vukubulan maâdin ihracâtının nev' ve kıymet ve miktarı	173	125. Type, value and amount of exports of minerals to foreign countries during one year	173
126. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bir sene zarfında ihraç edilen maâdinin nev' ve miktarı	174	126. Value and amount of minerals extracted during one year	174
127. Memâlik-i Şâhâne'de mevcut ormanların miktarı	177	127. Forests in the Ottoman lands	177
128. Ormanlardan 1313/1897 senesi zarfında mahrukât için kat' edilen hatabın miktarı	177	128. Wood obtained for the purposes of burning from the forests during the year 1313/1897	177
129. Vilayât-ı Şâhâne'nin her birinde 1313/1897 senesinde sarf ve istihsak edilen hatab ve kömürün kıymet ve miktarı	178	129. Value and amount of wood and coal consumed in each of the provinces during the year 1313/1897	178
130. Ormanlardan 1313/1897 senesi zarfında sanayi, inşaat ve saire için kat' edilen kerestenin nev' ve miktarı	178	130. Type and amount of lumber obtained from the forests for industry, construction and other purposes during the year 1313/1897	178
131. Her vilayetde mevcut ormanlardan bir sene zarfında kat' olunan kerestenin miktarı	179	131. Amount of wood obtained from the forests of each province during the year 1313/1897	179
132. Emâkin-i miriyye ve askeriyeye ve saire için bila-resm kat' olunan ahşabın miktarı	179	132. Amount of wood obtained without any duty for public buildings	179
133. Ormanlardan hasıl olan çam kabuğu, palamut ve sairenin miktarı	179	133. Amount of pine shells, valonia and related products obtained from the forests	179
134. Orman mahsulâtından bir sene zarfında memâlik-i ecnebiyyeye vukubulan ihracâtın nev' ve miktarı	180	134. Types and amounts of forest products exported to foreign countries during one year	180
135. Vilayât-ı şâhânenin her birinde vukubulan orman hasilâtıyla mesarifâtının miktarı	181	135. Forest revenues and expenditures in each of the provinces	181
136. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut orman memurlarının adediyle 1313/1897 senesi maaş ve mesarifâtının miktarı	181	136. Numbers of forest employees and their salaries and expenditures during the year 1313/1897	181
137. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de vukubulan varidât-ı umûmiyyenin nev' ve miktarı	185	137. Types and amounts of total revenues	185
138. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de vukubulan mesarifât-ı umûmiyyenin nev' ve miktarı	189	138. Type and amounts of total expenditures	189
139. 1313/1897 senesinde tahakkuk eden esham düyûnâtı	193	139. Short term state debt (esham) realized during the year 1313/1897	193
140. 1313/1897 senesi zarfında demiryolu, liman ve sair imtiyazlı şirketlerden alınan mebalîğin miktarı	193	140. Amounts received from railroads, ports and other privileged companies during the year 1313/1897	193
141. Düyûn-u Umûmiyye tarih-i teşkilinden 1313/1897 senesi nihayetinde değîn mevki-i tedavüle çıkarılan müstakrazâtın miktarı	194	141. State bonds issued since the foundation of the Ottoman Public Debt Administration until the end of the year 1313/1897	194
142. Mevki-i tedavüle çıkarılan eshamın 1313/1897 senesi nihayetinde gayri-ez tediyeye re'sûlmal ve faizlerinin miktarı	194	142. The amounts of unpaid principal and interest of short term state debt (esham) issued until the end of the year 1313/1897	194

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
143. Hazine-i Maliyye'ce 1313/1897 senesi nihayetine değin tediye olunan esham faizinin miktarı	195	143. Interest payments by the Treasury on short term debt (esham) until the end of the year 1313/1897	195
144. 1313/1897 senesi zarfında Bank-ı Osmânî'den vukubulan istikrazâtın miktarı	195	144. Amount of state borrowing from the Ottoman Bank during the year 1313/1897	195
145. Hazine-i Cefile'nin 1313/1897 senesi hesab-ı carîsi	195	145. Current accounts of the Treasury for the year 1313/1897	195
146. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne mahsûlât-ı arziyye ve sinâiyyesinden diyâr-ı ecnebiyyeye ihracatın kıymetiyle alınan rûsûmun miktarı ..	199	146. Value of exports to foreign countries of the agricultural and industrial products of the Ottoman lands and the customs duties received ..	199
147. 1294/1878 senesinden 1310/1894 senesi nihayetine değin vukubulan ithalat ve ihracatın kıymetiyle alınan rûsûmun miktarı ..	199	147. Value of imports and exports and customs duties received from the year 1294/1878 until the end of the year 1313/1897	199
148. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne ile memâlik-i ecnebiyye arasında vukubulan ithalat ve ihracatın nevi ve kıymeti	200	148. Types and values of imports and exports between the Ottoman state and the foreign countries	200
149. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne ile memâlik-i ecnebiyyenin her biri arasında bir sene zarfında vukubulan ithalat ve ihracatın kıymetiyle alınan rûsumun miktarı	203	149. Value of imports and exports and customs duties received in the trade between the Ottoman state and each of the foreign countries	203
150. Bîlcümle rûsûmât memurlarının adet ve esamî-i memuriyetiyle maaşlarının miktarı	207	150. Numbers of tax duties officials and their salaries	207
151. Rûsumât Emanetî'nce 1290/1874 senesinden 1311/1896 senesi nihayetine kadar senevî vukubulan varidât ve mesarifâtının miktarı	207	151. Annual revenues and expenditures of the Duties Administration from the year 1294/1878 until the end of the year 1313/1897	207
152. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut ve müstahdem memurîn-i rûsûmiyyenin adediyle maaş ve mesarifâtının miktarı	208	152. Numbers of tax collection employees in the Ottoman state and their salaries and expenditures	208
153. Rûsumât Emanetî'nce bir sene zarfında vukubulan varidât ve mesarifâtın nev' ve miktarı	208	153. Types and amounts of revenues and expenditures at the Duties Administration during one year	208
154. Hasılâtı Düyûn-u Umûmiyye-i Osmâniyye Varidât-ı Muhassasa İdaresi'ne muhavvel yeni pulların tarih-i ihdâsı olan 1305/1889 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine kadar tab' olunanların miktarı	209	154. Amounts of new stamps printed for the Revenues Division of the Ottoman Public Debt Administration since their inception in the year 1305/1889 to the end of the year 1312/1896	209
155. Devâir-i resmîyye ve ferağ ve intikal muamelâtına mahsus pulların tarih-i ihdâsı olan 1304/1888 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine kadar tab' olunanların miktarı	209	155. Amounts of revenue stamps printed for various purposes since their inception in the year 1304/1888 to the end of the year 1312/1896	209
156. Hasılâtı Düyûn-u Umûmiyye-i Osmâniyye Varidât-ı Muhassasa İdaresi'ne muhavvel yeni pulların 1312/1896 senesi zarfında tab' olunanlarının nev' ve miktarı	210	156. Amounts of new stamps printed for the Revenues Division of the Ottoman Public Debt Administration during the year 1312/1896	210
157. 1312/1896 senesi zarfında vukubulan pul sarfiyâtının nev' ve miktarı	211	157. Types and amounts of stamp consumption during the year 1312/ 1896	211
158. Devâir-i resmîyye ve ferağ ve intikal muamelâtına mahsus pulların 1312/1896 senesi zarfında tab' olunan pulların nev' ve miktarı ..	212	158. Amounts of revenue stamps printed for various purposes during the year 1312/1896	212
159. Devâir-i resmîyye makbuzâtına mahsus pulların 1312/1896 senesi zarfında vukubulan sarfiyâtının nev' ve miktarı	213	159. Types and amounts of stamp consumption for the various official documents during the year 1312/1896	213
160. 1260/1844 tarihinden 1312/1896 senesi nihayetine değin darb ve imal olunan altın meskukâtın nev' ve miktarı	217	160. Types and amounts of gold coinage minted since the year 1260 H/1844 until the end of the year 1312/1896	217
161. 1260/1844 tarihinden 1312/1896 senesi nihayetine değin darb ve imal olunan gümüş meskukâtın nev' ve miktarı	217	161. Types and amounts of silver coinage minted since the year 1260 H/1844 until the end of the year 1312/1896	217
162. 1260/1844 tarihinden 1312/1896 senesi nihayetine değin darb ve imal edilen bakır meskukâtın nev' ve miktarı	217	162. Types and amounts of copper coinage minted since the year 1260 H/1844 until the end of the year 1312/1896	217

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
163. 1313/1897 senesi zarfında darb ve imal edilen altın ve gümüş meskukat-ı Osmaniyyenin nev' ve miktarı	218	163. Types and amounts of gold and silver coinage minted during the year 1313/1897	218
164. Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'de 1313/1897 senesi nihayetine değin ihdâs olunan madalyaların cins ve miktarı	218	164. Types and amounts of medals issued by the Ottoman state until the end of the year 1313/1897	218
165. 1298/1882 senesinden 1311/1895 senesi nihayetine değin senevi husule gelen hamr ve arak ile alınan rûsûmun miktarı	221	165. Production of various alcoholic beverages and duties obtained since the year 1298/1882 until the end of the year 1311/1895	221
166. 1312/1896 senesinde mûskirât-ı mütenevviyanın fiyat-ı mutavassıtını mübeyyin cetveldir	221	166. Average prices of various alcoholic beverages produced during the year 1312/1896	221
167. 1312/1896 senesi zarfında imal edilen mûskirât-ı mütenevvia ile alınan rûsûmun miktarı	221	167. Various alcoholic beverages produced and duties obtained during the year 1312/1896	221
168. 1313/1897 senesi zarfında Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mûskirât-ı mütenevviden alınan rûsûmun miktarı	222	168. Duties obtained from various alcoholic beverages during the year 1313/1897	222
169. Hazîne-i Celîle nâmına cibâyeti Düyûn-u Umûmiyye İdaresi'ne muhavvel mahallerin 1312/1897 senesi zarfında vukubulan sayd-ı bahri ve berrî rûsûmu hasilâtının nev' ve miktarı	224	169. Types and amounts of duties obtained from hunting and fishing for the Treasury in the locations left to the Public Debt Administration	224
170. 1304/1888 senesi Eylül'ü İbtidasından itibaren Hazîne-i Celîle nâmına cibâyeti Düyûn-u Umûmiyye İdaresi'ne muhavvel saydiyye rûsûmunun miktarı	224	170. Amounts of duties obtained from hunting and fishing for the Treasury in the locations left to the Public Debt Administration since the September of 1304/1888	224
171. Hazîne-i Celîle nâmına cibâyeti Düyûn-u Umûmiyye İdaresi'ne muhavvel mahallerin bir sene zarfında vukubulan sayd-ı bahri ve berrî rûsûmunun miktarı	225	171. Duties collected during one year from hunting and fishing in the name of the Treasury at those locations left to the Public Debt Administration	225
172. Düyûn-u Umûmiyye Varidât-ı Muhassasa İdaresi'ne muhavvel mea-tevabi' Dersaadet Balikhâne Nezaretinde bir sene zarfında vukubulan sayd-ı bahrinin nev' ve miktarı	225	172. Types and amount of fishing during one year that took place at locations left to the Ministry of Fisheries	225
173. Balikhâne İdaresi'nin bir sene zarfında vukubulan mesarifât-ı umûmiyyesi	226	173. Total expenditures at the Fisheries Administration during one year	226
174. 1298/1882 senesinden 1312/1896 senesine kadar senevi gerek maâdinden ve gerek memlehalardan ihraç edilen tuzun kıymet ve miktarı	229	174. Value and amount of salt extracted annually at the salt mines since the year 1298/1882 until the year 1312/1896	229
175. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bir senede gerek maâdinden ve gerek memlehalardan ihraç edilen tuzun kıymet ve miktarı	229	175. Value and amount of salt extracted at the salt mines during one year	229
176. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut tuz madenleriyle memlehalardan miktarı	230	176. Numbers of salt mines	230
177. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bir sene zarfında sarf ve istihsak edilen tuzun kıymet ve miktarı	230	177. Value and amount of salt consumed during one year	230
178. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne ve diyâr-ı ecnebiyyeye bir sene zarfında vukubulan tuz ithalat ve ihracatının kıymet ve miktarı	231	178. Value and amount of salt exports and imports during one year	231
179. 1304/1888 senesi Eylül'ü İbtidasından itibaren Hazîne-i Celîle nâmına cibâyeti Düyûn-u Umûmiyye İdaresi'ne muhavvel hasilâtdan harir öşrünün miktarı	235	179. Revenues from the silk tithe collected in the name of the Treasury by the Public Debt Administration since the beginning of September of the year 1304/1888	235
180. Hazîne-i Celîle nâmına cibâyeti ahlren Düyûn-u Umûmiyye İdaresi'ne muhavvel vilâyâtda bir sene zarfında hasıl olan İpek kozasının kıymet ve miktarı	235	180. Value and amount of silk cocoons produced in the provinces where the duties are collected by the Public Debt Administration	235

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
181. Hasılatı Düyün-u Umûmiyye Varidât-ı Muhassasa İdaresi'ne muhavvel mahallerde 1298/1882 senesinden 1311/1895 senesi nihayetine kadar vukubulan harir koza ve tohumlarının kıymet ve miktarı	236	181. Value and amount of silk cocoons and seeds produced in locations where the duties are collected by the Public Debt Administration from the year 1298/1882 until the end of the year 1311/1895	236
182. Hasılatı Düyün-u Umûmiyye Varidât-ı Muhassasa İdaresi'ne muhavvel mahallerde bir sene zarfında vukubulan İpek kozasının kıymet ve miktarı	236	182. Value and amount of silk cocoons produced in locations where the duties are collected by the Public Debt Administration	236
183. Düyün-u Umûmiyye Varidât-ı Muhassasa İdaresi'yle şubâtında bir sene zarfında vukubulan varidât ve mesarifâtın miktarı	239	183. Revenues and expenditures of the Public Debt Special Revenues Administration and its branches during one year	239
184. Düyün-u Umûmiyye Varidât-ı Muhassasa İdaresi'ne mahsus İhtiyat Sandığı	240	184. Safety Fund of the Public Debt Special Revenues Administration	240
185. Düyün-u Umûmiyye Varidât-ı Muhassasa İdaresi'yle şubâtında müstahdem bilcümle memurîn ile maaşâtının miktarı	240	185. All employees and their salaries in the Public Debt Special Revenues Administration and its branches	240
186. Düyün-u Umûmiyye Varidât-ı Muhassasa İdaresi'nin bir sene zarfında vukubulan maaşât ve mesarifâtının nev' ve miktarı	241	186. Salaries and expenditures of the Public Debt Special Revenues Administration during one year	241
187. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bulunan Ziraat Bankalarına tevdi olunan mebalîğ ile vukubulan reddiyât ve İkrazâtın miktarı	245	187. Deposits made at and credit extended by the Agricultural Bank	245
188. Ziraat Bankası'nın tarih-i tesisi olan 1305/1889 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine kadar kabil-i temin sermayesiyle temettüâtının miktarı	247	188. Paid-in capital and dividends paid by the Agricultural Bank since its foundation in the year 1305/1889 until the end of the year 1312/1896	247
189. Merhûnâtı ahara fûruht ve banka namına tefavvuz edilen müstakrızlar ile mallarını İstirdat ve tekasiti tezyid edenlerin miktarı	248	189. Types and numbers of borrowers from the Agricultural Bank	248
190. Ziraat Bankası İdare-i merkeziyyesiyle şubâtında mevcut hakiki sermaye ile hasıl olan temettü ve maaşât ve mesarifât-ı mukannene ve gayri-mukannene ve sairinin miktarı	249	190. Amounts of paid-in capital, dividends and regular and irregular expenditures in the administrative center and the branches of the Agricultural Bank	249
191. Emniyet Sandığı'nca 1308/1892 senesinden 1313/1897 senesine kadar senevi vukubulan İkrazat ve temettüât ve sairinin nev' ve miktarı	250	191. Types and amounts of lending, dividends and others by the Security Fund from the year 1308/1892 to the year 1313/1897	250
192. 1313/1897 senesi zarfında şehri sandığa akçe tevdi edenler ile vukubulan İkrazat ve sairinin miktarı	250	192. Amounts of lending by and monthly payments to the Fund during the year 1313/1897	250
193. 1313/1897 senesi zarfında İkraz olunan mebalîğ mukabil terhin edilen eşya ve sairinin nev' ve miktarı	251	193. Types and amount of goods surrendered as collateral in return for lending during the year 1313/1897	251
194. Emniyet Sandığı'nın 1313/1897 senesi temettü ve mesarifât-ı umûmiyesinin miktarı	251	194. Dividends and total expenditures of the Security Fund during the year 1313/1897	251
195. Reji İdaresi'nin tarih-i teşkili olan 1300/1884 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine değin mübayaa ve fûruht olunan tütünlerin miktarı	255	195. Amount of tobacco bought and sold since the foundation of the Tobacco (Regie) Administration in the year 1300/1884 until the end of the year 1312/1896	255
196. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de satılan tütün ve sigara ve enfiye ve sairinin miktarıyla bayilerin adedi	255	196. Amounts of tobacco, cigarettes, snuff and other tobacco products sold in the Ottoman lands and numbers of sales agents	255
197. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de ve diyar-ı ecnebiyyede satılan tütünlerin nev' ve kıymet ve miktarı	256	197. Types and amounts of tobacco sold in the Ottoman lands and foreign countries	256
198. Bir sene zarfında İmal olunan tütün ve sigaraların kıymet ve miktarı	257	198. Value and amount of tobacco and cigarettes produced in one year	257
199. Reji İdaresi'nde müstahdem memurîn ile maaşâtının miktarı	257	199. Numbers of employees of the Tobacco (Regie) Administration and their salaries	257
200. 1313/1897 senesinde mevcut fabrikalar ile İstimal olunan makina ve İmal edilen eşyanın kıymet ve miktarı	261	200. Numbers of factories, machinery used and the value and amounts of products manufactured during the year 1313/1897	261

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
201. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut fabrika ve değirmen ve sairinin nev' ve miktarı	262	201. Type and numbers of factories, flour mills and others	262
202. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesi nihayetinde mevcut bulunan ticaret, ziraat, sanayi odalarının miktarı	263	202. Numbers of chambers of commerce, agriculture and industry at the end of the year 1313/1897	263
203. 1290/1874 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine kadar sanayiye müteallik ruhsatnâmelerî itâ olunan alâmet-i farikaların nev' ve miktarı	264	203. Type and numbers of industrial namebrands whose licenses have been approved from the year 1290/1874 to 1313/1897	264
204. 1313/1897 senesi zarfında sarraf, komisyoncu ve saireden alınan verginin miktarı	267	204. Taxes collected from moneychangers, intermediaries and others during the year 1313/1897	267
205. 1302/1886 senesi Kanûn-u sanîsi ibtidâsından 1313/1897 senesi nihayetine kadar senevi sarraf, komisyoncu ve saireden istihsal olunan verginin miktarı	267	205. Annual taxes collected from moneychangers, intermediaries and others from the beginning of November 1302/1886 to the end of the year 1313/1897	267
206. 1313/1897 senesi nihayetinde Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut havagazı şirketleriyle tarih-i tesis ve sarfiyatının nev' ve miktarı	271	206. Numbers of gas companies, their dates of establishment and types and amounts of consumption at the end of the year 1313/1897	271
207. 1306/1890 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine değin sarf olunan gazın nev' ve miktarı	271	207. Type and amount of gas consumed since the year 1306/1890 until the year 1313/1897	271
208. 1313/1897 senesi zarfında Memâlik-i Mahrûse-i Şahâne'de şehri sarf olunan havagazının miktarı	272	208. Amount of gas consumed monthly during the year 1313/1897	272
209. 1313/1897 senesi nihayetinde gaz fabrikalarında mevcut makina ve kazan ve ocaklar ile amelenin miktarı	272	209. Numbers of machinery and furnaces and workers in the gas factories at the end of the year 1313/1897	272
210. Havagazı şirketlerinde 1313/1897 senesi zarfında vukubulan varidât ve mesarifâtın miktarı	273	210. Revenues and expenditures in the gas factories during the year 1313/1897	273
211. 1313/1897 senesinde Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut su şirketlerinin tarih-i tesisleriyle esamî ve miktarı	273	211. Names, numbers and dates of establishment of water companies in the year 1313/1897	273
212. 1313/1897 senesi zarfında şirketlerde vukubulan su sarfiyatıyla hasilâtın miktarı	273	212. Water consumption and revenues of the water companies during the year 1313/1897	273
213. 1313/1897 senesi zarfında su şirketlerinde şehri vukubulan su sarfiyatının miktarı	274	213. Monthly water consumption in the water companies during the year 1313/1897	274
214. 1290/1874 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine değin su şirketlerinde sarf olunan suyun ve vukubulan hasilât ve mesarifâtın miktarı	274	214. Water consumption and revenues and expenditures at the water companies since the year 1290/1874 until the year 1313/1897	274
215. 1304/1888 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine değin Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye limanlarına eşyâ-i ticariyye ve saire nakleden sefâinın miktarı	277	215. Numbers of vessels transporting commercial goods to the Ottoman ports from the year 1304/1888 until the end of the year 1313/1897	277
216. 1313/1897 senesi zarfında Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'ye eşyay-ı ticariyye ve saire nakleden sefâin-ı ecnebiyyenin nev' ve miktarı	277	216. Types and numbers of foreign vessels transporting commercial goods to the Ottoman lands during the year 1313/1897	277
217. 1313/1897 senesi nihayetinde Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye limanlarında mevcut Osmanlı sancağı hâmil bircümle sefâin ve kayık ve sairenin miktarı	278	217. Numbers of all ships, boats and others in Ottoman ports carrying the Ottoman flag at the end of the year 1313/1897	278
218. Liman idaresi'nin 1313/1897 senesi varidât ve mesarifât-ı umûmiyyesinin nev' ve miktarı	278	218. Types and amounts of revenues and expenditures of the Port Administration for the year 1313/1897	278
219. Memâlik-i Şahâne sevahilinde rekz edilen fenerlerin tevârihiyle miktarı	279	219. Numbers and dates of establishment of lighthouses established along the Ottoman coasts	279
220. Sevâhil-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'de 1313/1897 senesinde mevcut fenerlerin nev' ve buldukları mehâlin esamîsi	280	220. Types and list of location of lighthouses along the Ottoman coasts in the year 1313/1897	280

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
221. Dersaadet ve taşra fenerlerinin 1313/1897 senesi hasılat-ı umûmiyesiyle Hazine-i Celile-i Bahriyye'ye ait hisse ve mesarifâtın miktarı	283	221. Revenues of the lighthouses in the capital and the provinces and the related shares and expenditures of the Treasury of Navy	283
222. Şirket-i Hayriyye'nin 1307/1891 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine değin vukubulan hasılat ve sarfiyatının miktarı	283	222. Revenues and expenditures of the Hayriyye Boat Company from the year 1307/1891 to 1312/1896	283
223. 1313/1897 senesi zarfında Boğaziçi'nde âmed şod eden vapurların naklettikleri yolcuların miktarıyla vukubulan hasılat	283	223. Numbers of passengers transported by the boats operating along the Bosphorus and their revenues during the year 1313/1897	283
224. 1307/1891 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine değin Şirket-i Hayriyye vapurlarının Rumeli ve Anadolu canibine naklettikleri yolcuların miktarı	284	224. Numbers of passengers transported to the European and Anatolian side destinations by the ships of the Hayriyye Boat Company since the year 1307/1891 to the end of the year 1313/1897	284
225. 1307/1891 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine değin Şirket-i Hayriyye'de mevcut vapurlar ile müstahdem memûrîn ve keebe ve sairenin miktarı	284	225. Numbers of ships and employees of the Hayriyye Boat Company from the year 1307/1891 until the end of the year 1313/1897	284
226. 1313/1897 senesi nihayetinde mevcut bilumum şose yollarının nev' ve miktarı	284	226. Types and numbers of macadamized roads (highways) at the end of the year 1313/1897	284
227. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesinde mevcut bulunan şoseler ile müceddeden inşâ ve tamir edilen yolların miktarı	285	227. Amounts of macadamized, newly constructed and repaired roads in the year 1313/1897	285
228. 1297/1881 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine değin inşâ edilen yollar ile senevî vukubulan mesarifâtın miktarı	286	228. Roads constructed and their annual expenditures from the year 1297/1881 until the end of the year 1313/1897	286
229. 1313/1897 senesi zarfında müceddeden inşâ ve tamir edilen yollar için vukubulan mesarifâtın nev' ve miktarı	286	229. Types and amounts of expenditures for the newly constructed and repaired roads during the year 1313/1897	286
230. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesi nihayetine değin inşâ kılınan köprülerin nev' ve miktarı	287	230. Types and numbers of bridges constructed until the end of the year 1313/1897	287
231. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesi zarfında müceddeden inşâ kılınan köprüleri nev' ve miktarı	288	231. Types and numbers of bridges newly constructed during the year 1313/1897	288
232. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesinde mevcut demiryollarıyla hasılat-ı seneviyyesinin miktarı	289	232. Railroads and their annual revenues during the year 1313/1897	289
233. Dersaadet Tünel İdaresi'nin tarih-i tesisi olan 1291/1875 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine değin vukubulan nakliyatıyla hasılatın miktarı	289	233. Transportation and revenues of the Istanbul Tunnel Company since its foundation in the year 1291/1875 until the end of the year 1313/1897	289
234. Tünel İdaresi'nce 1313/1897 senesinde şehri nakledilen yolcular ile vukubulan hasılatın miktarı	290	234. Numbers of passengers monthly transported and the revenues of by the Istanbul Tunnel Company during the year 1313/1897	290
235. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de 1313/1897 senesi nihayetinde mevcut tramvay hatlarıyla varidât ve mesarifâtının miktarı	290	235. The tramway lines in the Ottoman lands at the end of the year 1313/1897 and their revenues and expenditures	290
236. 1313/1897 senesi nihayetinde tramvay kumpanyalarının mâlik olduğu sermaye ile ihraç ettikleri tahvilâtın miktarı	291	236. Capital owned and bonds issued by the tramway companies at the end of the year 1313/1897	291
237. 1313/1897 senesinde tramvay kumpanyalarında mevcut memûrîn, araba ve sairenin miktarı	291	237. Numbers of employees, cars and other equipment of the tramway companies at the end of the year 1313/1897	291
238. 1304/1888 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine değin dahili ve haricî sevkolunan mekâtib ve sairenin miktarı	295	238. Letters and other pieces of mail sent inland and abroad from the year 1304/1888 until the year 1312/1896	295
239. Memâlik-i Şâhâne'de mevcut postahanelerce bir sene zarfında dahili ve haricî teatî olunan mekâtibin nev' ve miktarı	296	239. Letters received and sent inland and abroad in one year by the post offices	296
240. 1304/1888 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine değin dahili ve haricî kabul ve sevkolunan emanâtın kıymet ve miktarı	298	240. Value and amount of valuable goods received and sent inland and abroad from the year 1304/1888 until the year 1312/1896	298

Tablo	<u>Sayfa</u>	Tables	<u>Page</u>
241. Vilayât-ı şâhâne postahanelerince bir sene zarfında kabul ve sevkolunan emanâtın kıymet ve miktarı	299	241. Value and amount of valuable goods received and sent by the post offices during one year	299
242. 1290/1874 senesinden 1313/1897 senesi nihayetine değin tab' olunan posta pullarının nev' ve miktarı	301	242. Types and amounts of postage stamps printed from the year 1290/1874 until the end of the year 1313/1897	301
243. 1298/1882 senesinden 1312/1896 senesi nihayetine değin keşide olunan telgrafnâmelerin adediyle mevcut hutûnun miktarı	302	243. Telegrams sent from the year 1298/1882 until the end of the year 1312/1896 and the numbers of existing lines	302
244. Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de mevcut telgraf hatlarıyla istimal olunan makinaların ve posta ve telgraf idarelerinde müstahdem memurların nev' ve miktarı	303	244. Numbers of telegraph lines and machinery used and the numbers of employees in the postal and telegraph administrations	303
245. Posta ve telgraf idarelerinde bir sene zarfında vukubulan varidât ve mesarifâtın nev' ve miktarı	305	245. Revenues and expenditures in the postal and telegraph administrations during one year	305